

BUITEN

9^E JAARGANG N^O. 33.

ZATERDAG 14 AUGUSTUS 1915.

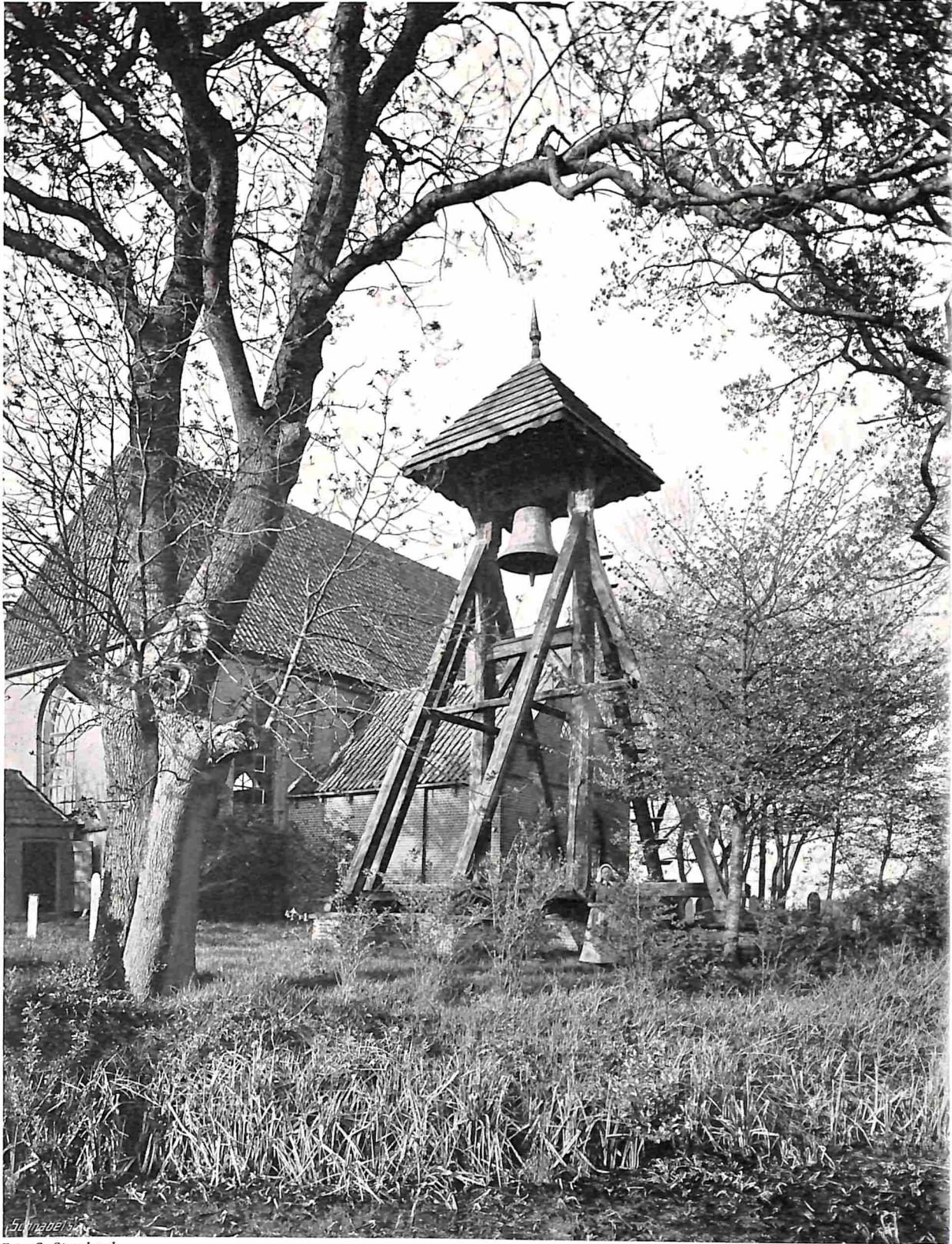

Foto C. Steenbergh.

DE KLOKKESTOEL TE WANNEPERVEEN.

Redacteur: Mr. A. LOOSJES

INHOUD:

DE BLAUWE MUUR, UIT HET ENGELSCHE VAN RICHARD WASHBURN CHILD (2)	BLZ. 386
HERO EN LEANDER, DOOR F. W. DRIJVER	387
VERLIES, (GEDICHT), DOOR A. E. V. D. DUSSEN	387
WANNEPERVEEN EN HET SCHULTEHUIS, DOOR DR. P. W. J. VAN DEN BERG, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 385, 388—389
TWEE POOLSCHE KONINGSSTEDEN, (I. WARSCHAU), DOOR G. WIJGMANS, GEÏLLUSTREERD	BLZ. 390—393
KLOKJES, DOOR K. SIDERIUS, GEÏLLUSTREERD	394—395
IN DAGEN VAN LEED, (VERVOLG), DOOR FELIX RUTTEN	BLZ. 394
DE WAAG TE HAARLEM, DOOR G. J. BETTINK, GEÏLL.	396

BERICHTEN VAN REDACTIE EN UITGEVERS.

Men gelieve alles wat de Redactie of de Administratie van dit weekblad betreft te adresseeren aan de Uitgevers Scheltema & Holkema's Boekhandel, Rokin 74—76, Amsterdam, met de toevoeging: „Voor de Redactie” of „voor de Administratie van het Weekblad Buiten”.

Duidelijke naam en adresvermelding wordt verzocht ook achter op de foto's. Tevens gelieve men achter op de foto's duidelijk aan te geven, wat ze voorstellen.

DE BLAUWE MUUR.

Uit het Engelsch van

(2) RICHARD WASHBURN CHILD.

(Geautoriseerde vertaling).

EERSTE BOEK.

HET PROBLEEM VAN MACMECHEM.

I. HET AANGRENZENDE HUIS.

Ik moet erkennen, dat ik half geloofde, dat zij zou wegzweven door het peillooze azuur van het pleister en zich verliezen in de diepten ervan. Ik bemerkte, dat mijn oogen de hare volgden. Ik voelde, geloof ik, dat ook ik mij bewust was van iets vreeslijks of wonderbaarlijks, afgrijslijks of levengevents achter dien wand; doch aan de hand van latere ontdekkingen, die ik deed, is het zeer wel mogelijk, dat mijn geheugen mij parten speelt. Bovendien heb ik beloofd u niets anders te verhalen dan de bloote feiten, en behoef ik enkel te verklaren, dat ik het meisje zag staren, de lippen bewegen, haar armen uitstrekken, en toen plotseling, alsof zij een hevige pijn vóórvoelde, slaakte zij een lichten kreet, het bloed verliet haar gelaat, haar bovenlip begon te beven, zij liet zich achterover in de kussens vallen, als men dit tenminste zoo kan noemen, daar zij zich slechts een duimbreed had opgeheven, en bleef hijgend liggen. De ziekenzuster, geloof ik, maakte van dit oogenblik gebruik om de koude verbanden te vernieuwen. En ik, die gespot had met, en gelachen had om de verlegenheid van den armen MacMechem, stond daar te kijken naar dien effen, blauwen wand, en verwachtte dat hij doorschijnend zou worden, en zich zou openen, en dat er het een of ander vreemd iets doorheen zou komen, dat voor de kleine Virginia een belofte ten leven of een doodsvonniss meebracht.

Mijn eerste aandrang zou waarschijnlijk geweest zijn, alle denken aan den anderen kant van den wand van mij af te zetten. Ware ik jonger geweest, dan zou ik misschien verklaard hebben, dat het kind ijld, en zou ik nu niet bezig zijn een verhaal te vertellen, welks gevolgen mij nog steeds, als ik eraan denk, den adem benemen. Doch mijn tak van wetenschap is een empirische, en wij hebben niet zoozeer te maken met gewichten en maten als wel met bedrieglijke onjuistheden. De spijker precies op den kop te tikken, staat gelijk met mislukking. Het onbekende te verwerpen staat gelijk met een armelijk dokter te blijven. In dit geval leek mij het ziekteproces echter zeer duidelijk. Of de congestie der vliezen in het ruggemerg veroorzaakte een voortdurende hallucinatie, of er geschiedde in werkelijkheid iets aan gene zijde van dien muur. Of er werkte iets in op het kind van binnen, of van buiten. Ik voelde een vurig verlangen om haar te redden. Zelfs een dokter, die toch anders zijn patienten en gegevens met onpersoonlijken blik beschouwt, voelt soms nog wel eens den aandrang om te werken uit liefde. En ik hield werkelijk van dat kind. Ik besloot mijn uiterste best te doen. Zooals de arme MacMechem de vraag gesteld had, zoo stelde ik haar nu ook.

Ik raakte Virginia's handen aan met mijn vingertoppen. Haar oogen richtten zich op mij, en wederom vergewiste ik er mij van, dat er niet de geringste krankzinnigheid in lag. Ook gij zoudt gezegd hebben, dat het kind, ontwaakt uit den geregeld wederkerenden slaap, en hoewel zij daar stom en hulpeloos neerlag, toch haar gedachten volkomen beheerschte.

„Heeft u het haar nooit gevraagd?” vroeg ik juffrouw Peters. Terwijl zij de armen over elkaar sloeg, schudde zij terzelfdertijd ernstig het hoofd.

„Neen”, zeide zij, alsof zij mijn vraag afkeurde.

Doch ik boog mij over Virginia heen. „Ik ben de nieuwe dokter”, zeide ik. „Begrijp je me?”

Ze glimlachte, en ik verzekerde u, dat zelfs een monster die teederheid niet had kunnen weerstaan.

„Wat is dáár?” fluisterde ik, met de hand, die ik nog vrij had, wijzend.

Haar oogen openden zich wijd, zooals kinderen dit doen, als zij iets niet begrijpen; haar slappe handje beefde in het mijne, zooals een klein, zwak diertje dit zou doen. Dezelfde pijnlijke trek kwam weder op haar gelaat. „Daar is iets”, fluisterde zij.

„Wat?”

Zij schudde flauwtjes het hoofd.

De zuster raakte mijn elleboog aan. Ik was haar dankbaar dat zij er mij aan herinnerde, hoe gewaagd voor de rust van het kind mijn experimenteren was. Ik liet de noodige instructies achter; en toen, misschien niet geheel tevreden over mijzelf, sloop ik zacht de trap af. Ik verlangde niet naar een onderhoud met mevrouw Marbury. Ik wenschte dien smeekenden blik op haar gelaat niet weder te zien. En ook Marbury zelven was ik maar al te graag ontloopen.

Doch hij stond mij op te wachten. Hij wachtte onder aan de trap, met zijn gladde „finantieële” gezicht — een masker, waardoor op dat oogenblik de warmte, die het lijden van en zijn liefde voor zijn kind eraan gaf, trachtte heen te breken.

Ik voorkwam vragen.

„Het is een kwestie van lichamelijke kracht”, zeide ik tot hem; „een zenuwkwestie. Niemand kan daar nu al iets bepaalds van zeggen”.

Hij haalde zijn horloge voor den dag, zonder te weten wat hij deed, of te zien hoe laat het was.

„Tusschen twee haakjes”, zeide ik, „wie woont er hiernaast — daar?”

„Wie?” antwoordde hij. „Wel, de Estabrooks”.

„Een groot gezin?”

„Twee personen. Jermyn Estabrook en zijn vrouw. Zij zijn zes jaar geleden getrouwd en hebben er van toen af gewoond. Wij weten maar heel weinig omtrent hen. Zijn vader heeft het mij nooit vergeven, dat ik zijn mede-directeurschap in een zekere maatschappij in 1890 heb tegengewerkt. De vrouw van Jermyn Estabrook was de dochter van Colfax, den rechter. Zij hebben geen kinderen. Maar misschien weet u een en ander evengoed als ik”.

„Neen”, zeide ik, zijn gelaat aandachtig opnemend. „Ik weet niets omtrent hen. Zijn ze gelukkig? Is er iets dat u aanleiding geeft te vermoeden, dat de een of andere tragedie zich boven hen voltrekt?”

Een oogenblik lang keek hij mij aan alsof hij dacht, dat ik krankzinnig was; vervolgens lachte hij nerveus.

„Goeie hemel, neen”, zeide hij. „Denk u een paar dat zeer gelukkig is, omgeven door de meest verfijnde weelde, en dat een zeer aristocratisch-ingetogen leven leidt, dat geen enkele geldelijke zorg kent, terwijl de man een der firmanten en vermoedelijk erfgenaam is van een belangrijke rechtsgeleerde praktijk, en de vrouw een aantrekkelijk, jong persoontje, dat goed paardrijdt en weinig naar opwinding haakt, dan heeft u een juist begrip van de Estabrooks”.

„Zijn zij en hun bedienden in huis?”

„Ja, het is mogelijk, dat Jermyn op het oogenblik uit de stad is. Dat heb ik tenminste hooren zeggen, maar zeker weten doe ik het anders niet”.

Zijne woorden schenen alle kans op een buitengewone, abnormale situatie aan gene zijde van den muur buiten te sluiten.

„Op wat voor een mysterie doelt u?” vroeg hij zenuwachtig.

Nóg hoor ik den twistzieken toon in zijn stem, en nog zie ik de tapisseriën, die boven de tafel in de vestibule hingen.

„Dank u”, zeide ik, zonder zijn vraag te beantwoorden. En toen ging ik heen. Buiten bleef ik een oogenblik staan om op te kijken naar het huis daarnaast.

Het was de tiende October. Ik herinner mij dien datum goed. De goede maan scheen, want zij is zoo vriendelijk, de steden die wij maken evengoed te beschijnen als God's vrije natuur. Zij verlichtte den voorkant van het huis, zoodat ik kon zien, dat van misschien alle huizen in dat blok, dat van de Estabrooks, met zijn soberen bouwtrant en eenvoud, het minst opzichtige, en over 't algemeen het fatsoenlijkste was. Het leek zijn eigenaar rust, verfijning en afzondering te verzekeren. Ik kan u verklaren, dat ik, terwijl mijn chauffeur achter mij kuchte, als een wenk, dat het tijd werd verder te gaan, mij bijna schaamde dat het in mij was opgekomen een mysterie te zoeken achter die steenen.

En toen zag ik plotseling, dat er op de tweede verdieping een venster zachtjes werd geopend. Ik zag twee handen een oogenblik op het kozijn rusten, er werd een klein voorwerp op

het gras geworpen, en mijn ooren vernamen tot hun schrik een zachten kreet van pijn, waarmede weinige van de millioenen, die ik gehoord heb in mijn leven, te vergelijken zijn! Zoo gaat het altijd, zie ik in. De nuchtere rede lokt ons altijd weg van die heel diep in ons gehoorde fluisterstemmen. Mijn dieper bewustzijn had iets gevoeld aan gene zijde van den muur, en daar de wetenschap niet zoozeer waarheid als wel zoeken naar waarheid is, zou ik er misschien goed aan gedaan hebben, mijn geest vrij te houden van bevooroordeeldheid. Doch inplaats hiervan had ik om het denkbeeld gelachen. En om mij als het ware te berispen had het huis, als ware het zelf een persoonlijkheid, gedurende een oogenblik mij de tegenwoordigheid van het een of andere geheim ontsluitend. Het venster werd weder gesloten en ik stond op de verlaten straat, met het gebrom van mijn ongeduldige limoussine achter mij, op te kijken naar het door de maan verlichte voorgedeelte van het huis der Estabrooks. Ge kunt er zeker van zijn, dat ik met een brein vol gissingen die plek verliet, en mij afvroeg, wat MacMechem zich óók had afgevraagd, namelijk, wat zich achter dien muur bevond, wat het toch was, dat bezig was te beslissen over den dood of het leven van zulk een aanvallig kind als de kleine Virginia Marbury....

Het regent steeds. Terwijl ik schrijf, doet het tikken van de droppels tegen de ruiten iemand de mogelijkheid van eenzaamheid temidden van een groote wereldstad voelen....

Ik kan moeilijk beschrijven welk een bekoring er steekt in het bekampen van den dood in die speciale, buitengewone gevallen, waarin de dokter nog iets meer wordt dan louter een man der wetenschap, namelijk, een mensch met menselijke genegenheden. Het is onmogelijk de irritatie te beschrijven, die men voelt bij de machteloosheid handelend op te treden in gevallen als dat van Virginia Marbury — gevallen waarbij de strijd gaat tusschen lichamelijke kracht en geestkracht ter eener, en de een of andere diep-gewortelde infectie, zooals meningitis, ter anderder zijde. Het was meer dan louter bezorgdheid, die mij deed uitzien naar het late middaguur, dat mij weder naar het bedje van het kind zou voeren. Haar blauwe oogen, diep en geheimzinnig als de zee, riepen mij, als ik het zoo eens mag uitdrukken. En er was ook nog iets anders, dat mij riep — namelijk, de blauwe muur — de effen, blauwe muur achter het bedje. Ik vond juffrouw Peters daar zitten, in de ziekenkamer in het schemerduister, met haar gespierde handen plat op de knieën, in de positie van een rood-granieten Ramses van den Nijl, uit het venster starende naar de heen en weder wuivende boomtoppen van het park en de wolken van neervallende bladeren die door den schralen Octoberwind dwars voor de schittering van de booglampen heengedreven werden. Ik meende op haar effen gezicht een flauwen glans van genoegen te ontwaren.

„Ze heeft een goeden dag gehad”, zeide zij, zonder op te staan en met de haar eigen bruuskheid. „Mevrouw Marbury is blij, dat u er niet van gesproken hebt om Virginia naar een ziekenhuis te laten vervoeren, en zij verzocht mij u dit te zeggen”. Terwijl zij naar het bed met zijn bewegingloos menschelijk lijfje wees, voegde zij erbij: „Kalm”.

„De muur?” zei ik.

Zij glimlachte op honende wijze.

„Stelt u daar zoo'n belang in?” vroeg zij.

Ik vermoedde dat ik erg ontstemd keek.

„Ja”, zeide zij, de schouder ophalend, „ze heeft er tegen gepraat, — wat er dan ook achter zit, — en, weet u, ik geloof, dat „het” tegen haar gepraat heeft ook!”

Met die kalme bewegingen, die, naar ik veronderstel, ook de bewegingen van haar geest kenmerkten, stak zij het licht aan; onder de gele stralen hiervan lag Virginia daar, terwijl haar lange wimpers haar doorzichtige oogleden omrandden, met de lippen van haar fijngevormd mondje even open, en haar geheele lichaam van rust sprak.

„Vandaag om twaalf uur”, zeide de zuster met haar vinger op de temperatuurkaart, „had zij het blijkbaar te kwaad. Iets scheen haar erg te verontrusten. Zij sprak zelfs tweemaal tegen me. Zij wees. Ze zei: „'t Is slecht! 't Is slecht!” met groote heftigheid. Dat hield zoo meer dan een uur aan. Toen sliep ze in, en ik heb haar nog niet wakker gemaakt”.

Het is mogelijk, dat ik huiverde. Ik herinner me dat ik enkel zei: „Ja, ja, goed zoo!” en dat ik mij over het slapende kind heenboog. Het volgende oogenblik stond ik mij te verbazen over den vooruitgang, die er gedurende de laatste vierentwintig uur was waar te nemen. De spanning van hals en hoofd was minder geworden, de ademhaling was kalmer, de lippen waren rood en vochtig, het krampachtige zenuw- en spiertrekken hadden bijna opgehouden.

Ik voelde die verheffing, die komt, als het instinct, gepaard aan een nauwkeurige waarneming, mij zegt, dat er kentering in het getij is ingetreden; dat de pijl van het noodlot afgewend is, en de krijgskansen gekeerd zijn. Hoe vreemd dit velen ook lijken moge, wordt deze kentering door een dokter toch dikwijls gevoeld als de patient er zich niet in het minst van bewust is, en ik heb mij dikwerf genoeg afgevraagd, of dit per slot er niet op wijst, dat de crisissen van dood en leven niet in ons zelve beslist worden, doch buiten ons, door den een of anderen over ons wakenden geest.

En nu kunt gij u misschien ook voorstellen hoe onthutsend het geluid voor mij was, dat op dit oogenblik van den blauwen

muur aan den achterkant van het bedje klonk, en dat als het ware een antwoord vormde op mijn onuitgesproken vraag!

Hoe kunnen wij ons gehoor-zintuig analyseren? Kent gij het geluid van de schreden van uw vrouw? Kondt gij, toen gij jong waart, uw vader herkennen aan zijn loop? Ja. Maar kunt gij ook zeggen hóé? Kunt gij zeggen wat zijn loop onderscheidt van dien van honderden andere mannen, als zij eens voorbij uw gesloten deur liepen? Neen. En evenmin kan ik zeggen, waarom ik dit geluid herkende.

Het eenige wat ik zeggen kan, is dit: — de muur was massief, het geluid zoo zwak, dat het nauwelijks waarneembaar was, en toch wist ik, evengoed alsof de muur van geslepen glas was geweest, dat de aanraking die van een menschelijk lichaam was!..

Er was iets in dit geluid tegen den muur dat mij een onwillekeurigen uitroep ontlokte, en mijn stem, scherp en hard, deed het kind wakker worden.

Zij keek naar mij op met dien vreemden, oneindigen blik, — zóó moet ik het wel beschrijven — oneindig; en toen, alsof ook zij het gehoord had, keerde zij zich naar den muur.

„Wat zie je?” vroeg ik dicht aan haar oor.

Zij glimlachte even lief tegen mij, en maakte een licht gebaar, als wilde zij mij te kennen geven, dat zij iets niet onder woorden kon brengen.

„Is het daar?” vroeg ik, eindelijk op den gladden muur wijzend. Toen fluisterde zij: „Ja”.

Ik moet zeggen, dat, hoewel ik nu nog niet verder was dan eerst, ik toch eenige voldoening ontleende aan het feit, dat Virginia nu tweemaal de wonderbaarlijke overtuiging of de verbeelding van den overigens zoo prozaïschen MacMechem, en van de weinig verbeeldingrijke juffrouw Peters, en eindelijk, ook van mijzelf, bevestigd had. Het scheen positieve stappen in zake een nader onderzoek als het ware te rechtvaardigen; na het kind nogmaals onderzocht en bevonden te hebben, dat er geregeld vooruitgang te constateeren viel, verliet ik het huis der Marburys, vast besloten de zaak voor eens en voor al uit te maken.

(Wordt vervolgd).

HERO EN LEANDER.

MEEER dan ooit werd in de laatstverloopen oorlogsmaanden gewag gemaakt van de Straat der Dardanellen, den waterweg, die de Egeïsche Zee met de Zee van Marmora verbindt, scheiding vormt tusschen Europa en Azië, en zijn naam ontleent aan Dardanus, den zoon van Jupiter en Electra, die, aan den voet van den berg Ida, een stad bouwde, die naar hem Dardanum en later ook wel Ilium of Troje werd genoemd.

In de geschiedenis is deze zeestraat inzonderheid bekend geworden door den tocht van Xerxes, die over den Hellespont, zooals de Grieken de Straat der Dardanellen noemden, een brug liet slaan, ten einde met zijn aanzienlijk leger Athene te bereiken.

Minder dan dit geschiedkundig feit uit het laatst der vijfde eeuw vóór onze jaartelling, is misschien het drama bekend, dat zich, volgens de legende, in die Straat der Dardanellen eenmaal zou hebben afgespeeld.

Hero, een jeugdige priesteres van Aphrodite, uit Sestus, een plaats aan den Europeeschen oever der zeestraat, ontmoette, op een feest ter eere der godin, een jongen man uit het aan de tegenovergestelde zijde gelegen Abydos. Aanstonds vat deze Leander, liefde op voor de schoone jonkvrouw, welke door deze beantwoord wordt. Aan de vervulling van beider innigste wenschen staat haar priesterlijke stand in den weg, maar „liefde zoekt list.” Elken nacht zwemt Leander over den Hellespont, terwijl hem als lichtbaken dient een op de hoogte door Hero ontstoken fakkel.

In een van die helse nachten, in welken de zee onstuimiger was dan ooit, bleek de kracht van den koenen ridder niet opgewassen tegen 't geweld der golven. Te vergeefs zag Hero uit naar haar geliefde. Als de dag is aangebroken, ontwaart zij met onbeschrijflijke ontsteltenis het lijk van Leander, drijvend op de golven.

„Wanhoop kent geen beraad”, zij ijlt naar 't hoogste punt van den burcht en werpt zich omlaag, om straks, met het ontzielde lichaam van den beminde in de armen geklemd, den dood te vinden in de golven.

In deze dagen, in welke de Straat der Dardanellen getuigen kan van den meedoogenloozen haat der volken, doemt aan haar oever het beeld van die priesteres uit Sestus en haar welbeminde op, en 't klinkt als hemelstem hoog boven 't krijgsrumoer uit: „het beste van ons menschenlot is.... de Liefde!”

F. W. DRIJVER.

VERLIES.

Licht! helder licht, om 't duister op te klaren!
Licht, wijl ik beef voor duisternis en dood.
Ik schuw de schaauw als raadsel vol gevaren:
Mij drukt een last van angst en zielenood....

Géén licht! geen licht — te meerder moet ik missen
U, eertijds toch ten vollen dag begroet;
Nu kan geen schijn me Uw bijzijn vergewissen.
En angst en smart bekampen mijn gemoed.

A. E. V. D. DUSSEN.

Foto C. Steenberghe

WANNEPERVEEN. DE OPKAMER IN HET SCHULTEHUIS.

WANNEPERVEEN EN HET SCHULTEHUIS.

IN den uitersten Noordwesthoek van Overijssel ligt het oude dorp Wanneperveen. Het is een land van weide en water, men weet vaak niet waar het eene begint en het andere ophoudt. Hier is het dat het land niet overstroomd wordt in den winter, omdat het land op het water drijft. Hier liggen de onafzienbare veenplassen, het Beulaker en het Belterwijde, die aan weerszijden den weg naar Vollenhove bedreigen met onstuimige golven, als de Noordwesterstorm uit de Zuiderzee komt aangieren. Eeuwen lang heeft Wanneperveen reeds die bedreiging van het water gekend, maar ook op merkwaaardige wijze dit gevaar zelf weten te gebruiken en dienstbaar te maken.

De naam zegt reeds dat het ontstaan is door de verveningen. Reeds in de 13e eeuw wordt Wanneperveen vermeld in een oorkonde, waarbij Aleidis, de vrouw van Bertholdus en hare twee zonen, als ze te Utrecht de kleeding der Duitsche orde aantrokken hun goederen in Wanneperveen aan die orde afstonden. Van der Aa beweert dat de naam afgeleid is van het riviertje de Wennepe, thans geheel onbekend. In 1395 benoemde Bisschop Frederik van Blankenheim den eersten Scholte, Wolter Marriaen. Daar hij aan den Bisschop 25 fransche schilden had geleend, zou hij niet uit zijn ambt ontzet mogen worden, voor hem die som was terugbetaald. De opvolgers namen telkens die schuld, met den daaraan verbonden waarborg over, tot ze eindelijk in 1502 werd afgelost.

Omstreeks het begin der 15e eeuw begon hier de opgraving van het hoogveen, dat den geheelen noordwesthoek van Overijssel bedekte. Naarmate het veen werd verwerkt, werd ook het dorp steeds verder Oostwaarts verplaatst. De tegenwoordige groote meren bestonden tot in de 18e eeuw nog niet. Op een oude kaart van deze streken uit het midden der 16e eeuw, in het Kamper archief berustend, is van de uitgestrekte watervlakten nog geen spoor te zien, en ook op de kaart uit den „Tegenwoordige Staat van Overijssel, enz.” van 1781 komen de Beulaker en Belterwijde nog niet voor.

Toen echter in later tijd het hoogveen was verdwenen, begon men de daaronder liggende laag te verwerken. De daardoor ontstane poelen werden niet ingedijkt maar aan de natuur overgelaten. Zoo vraten ze steeds verder in den slappen veengrond. Toen kwam in 1715 en in 1775 een geweldige watervloed door de

doorbraak der Zuiderzee. En nu werden de eerst zoo onschuldige veenpoelen tot een groot gevaar. De tusschenliggende dammen en rietkraggen werden uiteen geslagen en twee „wijden” of meren ontstonden. Het geheele dorp Beulaker werd verzwoegen. Maar nog grooter uitbreiding verkregen deze door de doorbraak der Zuiderzee in 1815.

Reeds den geheelen winter van 1824—'25 was het binnenwater zoowel aan de zijde van het Meppelerdiep als aan de Noordzijde van den Veeneweg die van Oost naar West de geheele streek doorloopt, buitengewoon hoog geweest, zoodat de bewoners van het westelijk gedeelte van Wanneperveen hun huizen hadden moeten verlaten, en gevluht waren naar het oostelijkste gedeelte, Dinxterveen genoemd, waar een zandhoogte zich een paar meter hooger verheft.

Doch den 4^{en} Febr. 1825 begon 's nachts een ware orkaan en reeds in den morgen bezweek de Zuiderzeedijk tusschen Blankenham en Den IJselmond op meerdere plaatsen en stortte zich de Zuiderzee over de lage landen. Zoo snel rees het water, dat de boeren slechts met de grootste moeite, en op het laatst reeds tot de borst door het water wadende, hun vee naar het hogere Dinxterveen konden drijven. Maar ook daar rees het water meer en meer, zoodat slechts twee huizen boven de golven bleven. Ruim 300 beesten verdronken dan ook op den weg. Intusschen verkeerden een groot aantal menschen die door den stormvloed in hun afgelegen huizen waren overvallen in het grootste levensgevaar. Eenige onverschrokken jonge mannen waagden zich toen in punters, de vlakke open bootjes die worden geboomd in plaats van geroeid en die ook tegenwoordig hier en in Giethoorn algemeen nog worden gebruikt, en gingen daarmee op de huizen af waar om hulp werd geroepen.

In het eene voeren zij door het raam met de punter in huis, en reddden een man, twee vrouwen en een kind uit een hooge bedstee.

In een ander maakten zij een gat in het rieten dak en in den zolder en haalden zoo een stokoude vrouw uit haar bedstede, waar zij geheel alleen in haar huisje, den dood tegemoetzag. Zoo werden ten slotte allen, op een vrouw na, die haar huisje niet had willen verlaten, gered. Toen eindelijk na eenige dagen het water gezakt was, bleken meer dan 25 huizen geheel ver-

dwonen, en een groot aantal andere onbewoonbaar geworden. Uitgestrekte rietvelden waren vlot geworden en overal heen weggedreven, waardoor een bron van inkomsten voor de arbeiders verloren was gegaan. En de Beulaker- en Belterwijde waren weer een aanzienlijk stuk aangewassen, zoodat de Beulaker van West naar Oost nauwelijks meer te overzien is.

Het rijk heeft dan ook, om den weg naar Vollenhove te kunnen in stand houden, een kostbare en zware houten beschoeiing laten aanleggen, die ook nu nog jaarlijks groote sommen aan onderhoud verslindt. De natuur zelf werkt aan den anderen kant echter mede in den strijd tegen het water. Want de z.g.n. rietkraggen, drijvende riet- en biezenvelden, wassen voortdurend aan, en kunnen wanneer eindelijk de wortellaag den vasten bodem bereikt, door ophooging en indijking bij den vasten wal worden gevoegd.

Vervening wordt in Wanneperveen tegenwoordig niet meer uitgeoefend. De veeteelt heeft die geheel vervangen. De kunstmest werkt ook hier op het lage grasland merkwaardig goed, en slechts het riet en biezen snijden en het winnen van kraggenhooi dat als dek op de Haarlemsche bloembollenvelden wordt gebruikt, is een overblijfsel van den vroegeren toestand.

Wij zeiden dat het dorp langzamerhand oostwaarts is verhuisd. Ook de kerk deed daaraan mede. De eerste kerk stond in het tegenwoordige Belterwijde. Deze was zeker zeer eenvoudig en klein. Toen in de 15e eeuw het dorp zich uitbreidde werd zij verplaatst naar de Noordzijde van den weg, in het tegenwoordige Beulakerwijde, toen nog vast land. Eindelijk werd zij in 1502 op de tegenwoordige plaats gebouwd. In 1743 werd het gebouw te klein, en met de helft vergroot. Reeds in 1714 had de gemeente bij Resolutie van Ridderchap en steden het recht ontvangen om 1 oortje van den gulden te heffen van alle verkooping van vaste goederen in het Schuldambt Wanneperveen „den 50en penning subject”, om een schuld van 1300 gulden die op de kerk rustte te kunnen afdoen.

Na den vloed van 1825 was de gemeente echter zoc verarmd, dat het kerkgebouw niet behoorlijk kon worden onderhouden. In 1843 werd de aanbouw weer afgebroken, en de kerk in zijn tegenwoordigen vorm gebracht. Architectonisch biedt zij niets merkwaardigs aan. Maar daarentegen heeft zij de eigenaardigheid dat de klok niet in een toren, maar in een houten klokkenstoel naast de kerk is opgehangen. Op een steenen fundeering staat een stevig juk van zware balken, door een puntig afdakje worden klok endraagstoel voor den regen beschut (zie de voorplaat). Deoorsprong van deze klokkestoelen, die ook elders in de omgeving, o.a. te Koe-kange, gevonden worden, zal te zoeken zijn in den slappen bodem, die het bouwen van torens bezwaarlijk en kostbaar maakte. Algemeen trekt het schilderachtige getimmerte de aandacht. Voor men echter van Meppel komende de kerk bereikt, is men in Dinxterveen nog een andere merkwaardigheid gepasseerd. Daar staat een antiek huis, met een trapjesgevel en hoog pannendak. Dit is het z.g.n. Schulthuis, een bijna volledig geconserveerd voorbeeld van een 17e eeuwsch burgerwoonhuis.

De rijzige trapgevel, met zandsteen en dwarsbanken en dekstukken was oorspronkelijk bekroond met een zandsteen figuur, terwijl het smeedijzeren windvaantje het jaartal 1667 droeg. Boven zijn de oorspronkelijke kruisramen met gegroefde eiken luiken nog aanwezig. Beneden zijn zij vervangen door 19e eeuwse, terwijl ook het vroegere kelderraam is dicht gemetseld en de voordeur uit de 18e eeuw dateert.

Inwendig is echter de 17e eeuwse inrichting geheel intact. De voorkamer leidt door een glazen tusschenpui naar de ruime achterkeuken (afbeelding op deze bladzijde). En deze is nog merkwaardig mooi bewaard. Een enorme schouw neemt den linkerwand in. Zandsteen doch thans zwart geteerde steunstukken dragen de ver uitstekende muren, die met eiken lijsten zijn omtimmerd. Gedeeltelijk is de oorspronkelijke tegelbekleding nog ongeschonden. In den rechter wand is een bedstede met eiken omtimmering in zuiveren Hollandschen renaissance stijl. Een oude glazenkast staat er nog, eenige oude borden, treurig overschot van wat nog voor een 30 jaar een kostbare antieke inboedel was, nu verkocht en overal verspreid.

Vanuit de voorkamer leidt een trapje in denzelfden stijl naar de kleinere opkamer. Ook deze is hoogst merkwaardig. De geheele achterwand (afbeelding blz. 388) wordt ingenomen door twee bedsteden, waarvan de eiken betimmering geheel ongeschonden is. Aan de rechterzijde is weder een groote schouw. De steunstukken waren hier twee uit zandsteen gehouwen figuren, doch ook deze zijn verkocht, maar gelukkig niet verloren. Het eigenaardigste van dit vertrek is echter de zoldering. Deze is van ongeschilderd hout, doch balken en planken zijn geheel geornamenteerd met bloemranken en vogels. Vlaamsche

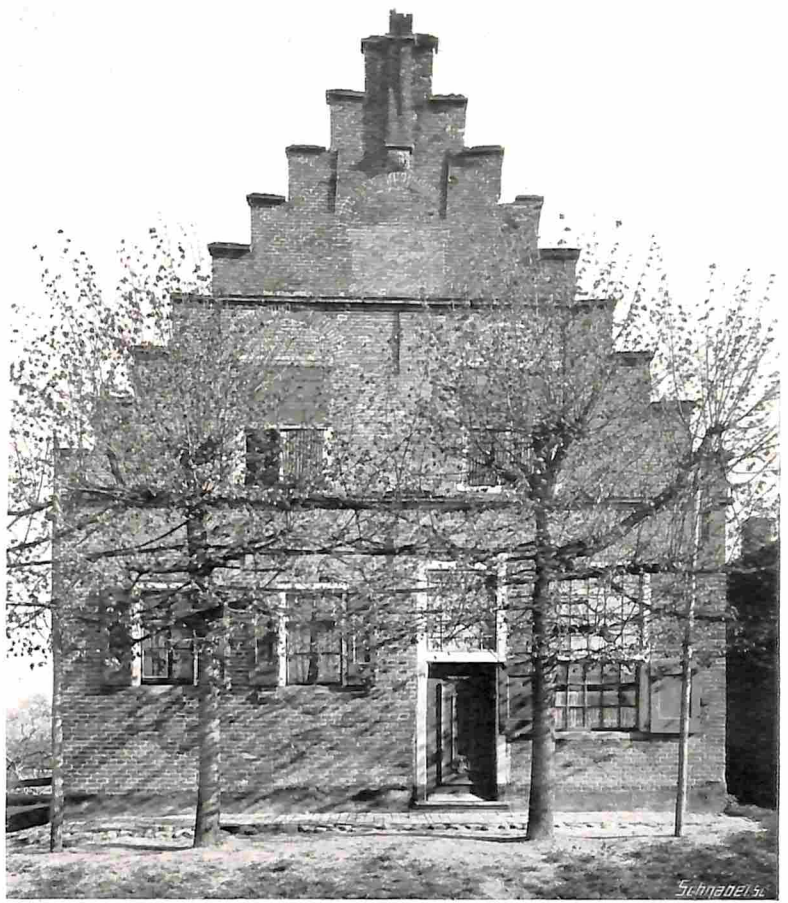

Foto C. Steenberg.

WANNEPERVEEN. HET SCHULTEHUIS.

gaai en duif komen hierin herhaaldelijk voor, de kleuren zijn nog zeer goed bewaard, de teekening levendig en krachtig.

Eindelijk is naast de keuken een lokaal dat als bakkerij dienst deed, terwijl onder de sterke eiken bekapping zich een enorme zolder bevindt. Het geheel is hoogst belangrijk door zijn krachten stijl, en goed bewaard intérieu.

De overlevering wil dat het de woning van den schout zou geweest zijn. Ik geloof echter dat deze onderstelling niet houdbaar is. Daar de schoorsteen in de opkamer het jaartal 1622 droeg, zullen we den bouw van het huis moeten stellen in het eerste kwart der 17e eeuw. Het is echter onmogelijk na te gaan of destijds de schout hier woonde.

Maar nu heeft de schout Edmund van Kalkenstein die van 1740—1780 dat ambt bekleedde, zijn gansche huis en landbezit vermaakt aan zijne huishoudster, welk testament nog in het Rijksarchief te Zwolle berust. Deze verkocht haar erfenis echter in 1781 weer aan den nieuwen Scholte J. J. W. Baron van Coeverden, en in 1805 verkocht deze het huis en erf bovenbedoeld weer aan P. M. de Velat. Zoo zou dus, als ons gebouw de schouts-

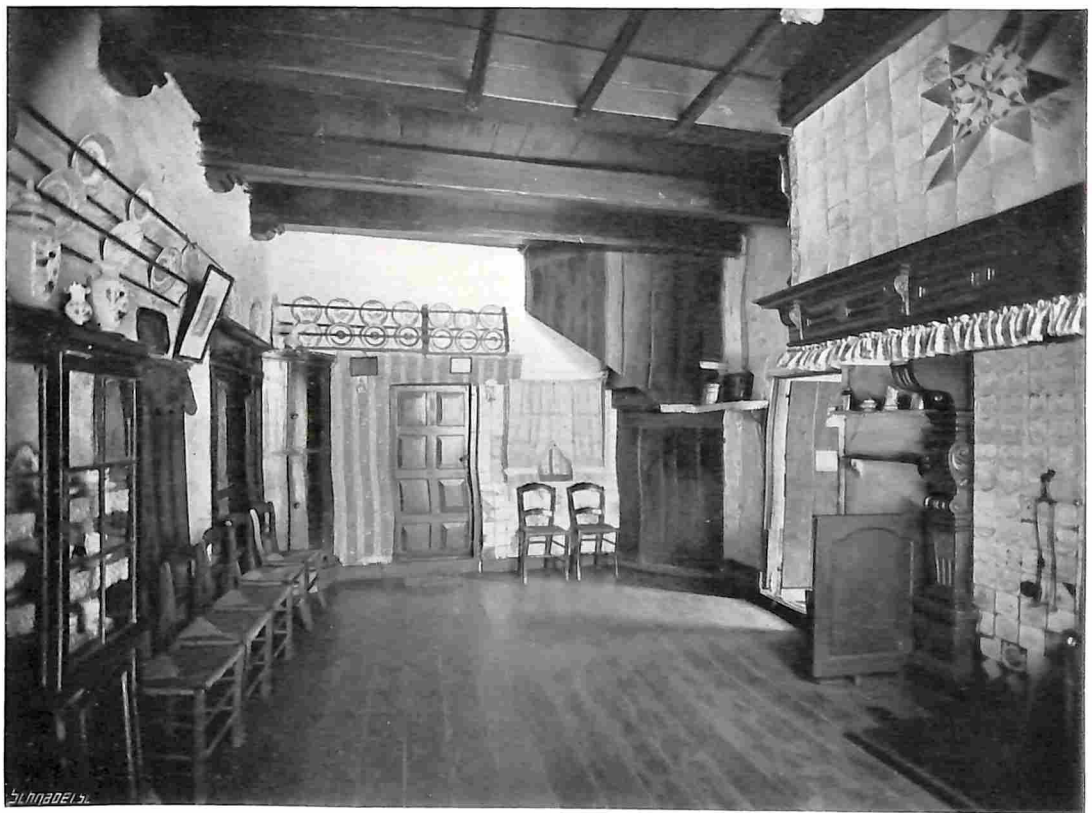

Foto C. Steenberg.

WANNEPERVEEN. DE ACHTERKEUKEN IN HET SCHULTEHUIS.

woning was geweest, hij omstreeks 1800 nog daarin hebben gewoond. Uit het Wanneperveensche archief bleek mij echter, dat in 1805 daarin woonde Berend Haakman, die er een bakkerij in had, en van wien de laatste eigenaar het van vrouwszijde heeft geerfd. Hierdoor is dus bewezen dat het huis in de bovenbedoelde acten bedoeld, niet was het z.g.n. Schultehuis, maar zeer waarschijnlijk een ander gebouw, een 500 M. verder Westwaarts gelegen. Veeleer is het hoogstwaarschijnlijk dat het z.g.n. Schultehuis steeds de Bakkerij is geweest en dus een zeer fraai specimen is van een 17e eeuwse burgerwoning.

En het beste is nu nog dat het in stand zal blijven. In Febr. 1914 werd het voor afbraak te koop aangeboden! Dat las de heer R. Houwink Hzn. te Meppel. En na kort beraad met den heer Hofer te Hattem, kocht de heer Houwink het huis, met al wat er nog aan oude inventaris in aanwezig was. En geen dag te vroeg, want op zijn terugweg naar Meppel ontmoette hij reeds een paar Amsterdamsche antiquairs, die het op de binnenbetimmering voorzien hadden!

Een paar weken later werd te Meppel opgericht de Vereeniging „Het Schultehuis”, die zich ten doel stelt de aankoop en het onderhouden van gebouwen en voorwerpen van Oudheidkundig belang in de omgeving van Meppel. Deze Vereeniging nam den aankoop van het oude Schultehuis over. De architect van het Rijksbureau voor de Monumenten ontwierp het plan voor een volledige restauratie van het huis en de inboedel en Rijkssubsidie werd aangevraagd, nadat de koninklijke goedkeuring was verkregen, en de inwilliging daarvan werd in uitzicht gesteld.

De geheele herstelling wordt begroot op f 5.765.10. Daarbij zal het muurwerk worden hersteld, nieuwe kruisramen met glas in lood en ook een buitendeur in den oorspronkelijken stijl worden aangebracht. Inwendig zal de tegelbekleding der wanden met oude steentjes worden aangevuld, al het eikenhout worden schoongemaakt, en nieuwe tegelvloeren worden ingelegd.

De heer Houwink stelt persoonlijk een aantal oude meubels beschikbaar, en de antiquair die de schoorsteenconsoles kocht, staat deze kosteloos weer in bruikleen aan de Vereeniging af.

Een huisbewaarder is aangesteld, en met 1 Aug. a.s. wordt „het Schultehuis” voorloopig, en na de restauratie definitief geopend voor alle bezoekers die belangstellen in onze Vaderlandsche monumenten van Geschiedenis en Kunst.

Het is verblijvend dat hier het initiatief en de durf van particulieren dit merkwaardig gebouw voor vernietiging hebben bewaard. Het is een bewijs dat het streven der laatste jaren, belangstelling te wekken voor onze eigen monumenten, vruchten begint te dragen.

Wij hopen dan ook hartelijk, dat de Vereeniging „het Schultehuis” ruimen steun moge vinden door deelname in de obligatielening, die zij uitgeeft om haar doel te kunnen verwezenlijken. De heer R. Houwink Hzn. te Meppel wil gaarne bijdragen ontvangen. En laat wie in het Noorden van ons land komt eens naar Wanneperveen trekken en dorp en Schultehuis bezichtigen. Hij zal zich dien tocht niet beklagen.

Overneming verboden.

DR. P. W. J. VAN DEN BERG.

TWEE POOLSCHE KONINGSSTEDEN.
HET ALEXANDERPLEIN EN DE KERK VAN DIEN NAAM TE WARSCHAU.

TWEE POOLSCHE KONINGSSTEDEN.

I. WARSCHAU.

IN den strijd op het Oostelijk oorlogstoneel zijn het vooral twee steden, welke het doelwit zijn der reusachtige legers, die tezamen meer manschappen tellen dan Nederland aan inwoners rijk is.

Toen de Russen Lemberg en Przemyśl genomen hadden, zelfs Neu-Sandec bezetten, en beslag legden op de zoutmijnen van Wieliczka, toen was hun allereerste zorg, de belegering om Krakau te slaan, en reeds was het oude Poolsche Krakow gedeeltelijk omsingeld, toen de Russen gedwongen werden terug te trekken.

Terzelfder tijd echter rukten Duitse legers in Polen op, om Warschau in te nemen, waarin zij door den heftigen tegenstand der Russen niet slaagden. Zij gaven hun eenmaal voorgenomen plan evenwel niet op, en met vernieuwde kracht beukt de vloedgolf der Duitse en Oostenrijksche strijdmacht op de stellingen der Russen waardoor heen zij zich baan wil breken om tot Warschau door te dringen en het te bezetten.

De oude hoofdstad van het Poolsche rijk Warszawa, is een zeer begeerenswaardig bezit. Als middelpunt van het vestingstelsel, van Weichsel en Narew, dat zich aan weerszijden van haar uitstrekt, vormt zij niet alleen den sleutel tot het bezit van Russisch Polen, doch is ook van de grootste waarde voor de veiligheid van het meer Oostelijk liggende Rusland en dient als het ware als ver vooruitgeschoven wachtpost van Petrograd en Moskou. Door verschillende groote spoorwegen staat Warschau in verbinding met de groote Russische steden eenerzijds en de hoofdsteden van Oostenrijk en Duitschland anderzijds.

Een groot gedeelte van het handelsverkeer, dat over land tusschen Rusland en het andere Europa plaats vindt, gaat over Warschau, dat een soort verbindingsteeken vormt, tusschen het Moskovietische Oosten en het Germaansche en Romaansche Westen. In vredes- en oorlogstijd is Warschau een belangrijke plaats en een machtig steunpunt: toen de Duitschers in November teruggeslagen werden en de Russen hen tot aan de grenzen achtervolgden, toen waren het naar de Duitschers zelf toegaven, de reserves die uit Warschau oprukten, welke hun opmarsch in een terugtocht deden veranderen. De oude Poolsche hoofdstad gaf om de gedunde rijen van de Russische legers aan te vullen, steeds nieuwe troepen, op het groote oefenveld gedrild, waar 100.000 man voor den strijd voorbereid en geoefend kunnen worden.

Troepen van verschillende wapens zijn reeds in vredestijd in grooten getale in de kazernes aanwezig en nog zeer velen meer kunnen er plaats vinden in oorlogstijd. Vesting-artillerie en infanterie liggen er gereed om de 15 groote en eenige kleinere forten te bezetten, welke op een afstand van 5—7 K.M. Warschau omgeven, en tot taak hebben den aanrukkenden vijand tegen te houden.

Nu gebleken is, welke vreeslijke uitwerking de projectielen van de 38 en 42 c.M. mortieren hebben, wordt aan die forten niet zoo groote waarde meer gehecht en zullen de Russen er wellicht niet eens ernstig gebruik van maken, vóór zij Warschau ontruimen. Van niet te onderschatten waarde voor de verdediging van Warschau, zijn ook de ruim 500 meter lange bruggen over de Weichsel, waarover legervoorraden en troepen kunnen aan- en weggevoerd worden, wat ook den Russischen legers aan den Westelijken oever van de groote rivier ten goede komt, want op geen ander punt op Russischen bodem bestaat een dergelijke overbrugging van de Weichsel, als verbinding met de wegen, welke naar andere groote Russische steden voeren.

Niet minder dan 6 miljoen roebel hebben de Russen besteed aan de Alexanderbrug, terwijl de meer stroomafwaarts gelegen spoorwegbrug, welke eveneens een groote som gekost heeft, den linkeroever — waarop de Alexandercitadel, die 1832—35 op kosten der stad gebouwd is, als straf voor den opstand in 1830, en tot gevangenis van politieke misdadigers dient — met den rechteroever verbindt, waaraan het fort Sliwizky ligt.

Het is niet de eerste maal, dat het bulderen van het Duitsch kanon in de straten van Warschau gehoord wordt en de Russen zich duchtig weren om de stad te behouden. Doch dat was toen de Polen zelf een wanhopigen strijd voerden tegen hun onderdrukkers, die als gieren op het slachtveld, het stervende Poolsche staatslichaam uiteenrukten, en ieder voor zich een deel wegnamen.

Hoeveel strijd is er al reeds gevoerd om de Poolsche steden Warschau en

TWEE POOLSCHE KONINGSSTEDEN.
DE NIEUWE BRUG OVER DEN WEICHEL TE WARSCHAU.

Krakau. Toen waren de Polen soms wel niet eens altijd meester meer in hun eigen land, maar zij vochten toen tegen den vreemden indringer, terwijl zij nu gedoemd zijn verdeeld in de verschillende vijandelijke kampen, elkaar te bevechten, om de macht, van den een of den anderen overheerscher hechter te bevestigen. Zoo zullen zij misschien nog gedwongen zijn, deel te nemen aan de beschadiging van hun vroegere hoofdsteden, welke zoo rijk zijn aan herinneringen aan het groote verleden van het Poolse rijk.

Van de meeste belangrijke en gewichtige lotgevallen van het Poolse rijk zijn Warschau en Krakau getuige geweest en hebben daarvan den invloed ten goede of ten kwade ondervonden. Beide steden hebben een zeer bewogen geschiedenis en verleden gehad; zij waren het voorwerp van velerlei wenschen van menige buitenlandsche mogendheid, en het tooneel van de verdeeldheid en partij-schappen der eigen bewoners, en die van het overige Polen.

Warschau werd omstreeks 1224 gesticht en is dus ongeveer zoo oud als Amsterdam.

Een tsjechisch vorst Verchovtssys, waarvan het russische Varchava, en het Poolse Warszawa afgeleid zou zijn, stichtte, zoo zegt de overlevering, een burcht aan de Weichsel, en het plaatsje, dat daaromheen ontstond was de oorsprong van het tegenwoordige Warschau.

Een geschiedschrijver meent echter, dat de Slavische benamingen van Warschau, afkomstig zijn van het Slavische verchova, of varsa, dat „verhoogde plaats” beteekent.

Inderdaad ligt Warschau op een terreinverheffing, welke naar den linkeroever van de Weichsel afdaalt, waar de grond zich ongeveer 33 Meter boven het watervlak van de rivier verheft.

Warschau was al een plaats van beteekenis, toen Sigismond de Groote in 1526 het hertogdom Masovië, waarvan Warschau de hoofdstad was, bij Polen voegde, wat geschieden kon omdat 't huis der Piasten in Masovië uitgestorven was.

Sigismond II Augustus die in 1548 zijn vader opvolgde, vestigde zich reeds in 1550 te Warschau. De afstamming der Jagellonen zetelde in het paleis der Masovische hertogen, — waarvanuit later een Sobieski Polen zou regeeren en waar de zwakke Poniatowski gewillig de in den vorm van een verzoek gekleede bevelen van Catharina II van Rusland zou uitvoeren, — het paleis dat nu tot verblijf van den Romanow dient, wanneer de Czaar te Warschau komt, en waar thans de Russische stadhouder zijn besluiten en bevelen uitvaardigt, welke in het Poolse ingewest opgevolgd moeten worden.

Door de aanwezigheid van het hof, grootwaardigheidsbekleeders, gezanten van buitenlandsche mogendheden, en den hoogen adel nam Warschau snel in aanzien en beteekenis toe wat nog vermeerderde, toen van 1573 af op de vlakte van Wola de rijksdag bijeenkwam, om over de aangelegenheden van den Poolschen staat te beraadslagen en, indien noodig, een Koning te verkiezen. Want in Polen was het Koningschap niet erfelijk, doch werd steeds nadat een vorst gestorven was, een nieuwe heerscher gekozen. De weinige rechten, welke de koning had, en zijn betrekkelijk geringe medezeggenschap in regeeringsaangelegenheden, waren „republiek” betiteld en niet met koninkrijk. Men denke nu niet bij dat woord republiek aan een staatswezen, door een vrijzinnigen geest gedrenkt, want de zeer talrijke adel ontzag zich niet de rechten van de burgers en de boeren zooveel mogelijk te beknotten. Neen, Warschau was eerder de zetel eener adelsregering, met aan het hof door haar verkozene vorst.

In de rijksdagen, welke op de plaats gehouden werden, waar nu de voorstad van Warschau, Wola staat, vertegenwoordigde de koning de eerste klasse of hoogste partij, doch die hoogste partij had dikwijls slechts in naam het hoogste gezag. De koning mocht alleen zijn meening zeggen, een stem had hij niet.

De partij van den tweeden rang, bestond uit den Senaat, welke gevormd werd door bisschoppen, palatijnen, hun plaatsvervangers, bestuurders der verschillende gewesten van het Poolse rijk, opperbevelhebbers der troepen en de tien hoogstestaatsambtenaren.

De derde partij eindelijk, de grootste, bestond uit den lageren adel, die het recht van het „liberum veto” had, wat den koning en den senaat niet toestond, en ingesteld werd in 1652 onder Johan Kasimir. Door de uitoefening van dit recht kon een edelman, de stemmingen of koningskeuze ongedaan maken.

Moest een koning gekozen worden dan begaf de Senaat zich in hoest een gebouw, binozen een omheining staande. Tusschen deze en een andere omheining bevonden zich de edelen, die de derde partij of klasse van den rijksdag vormden.

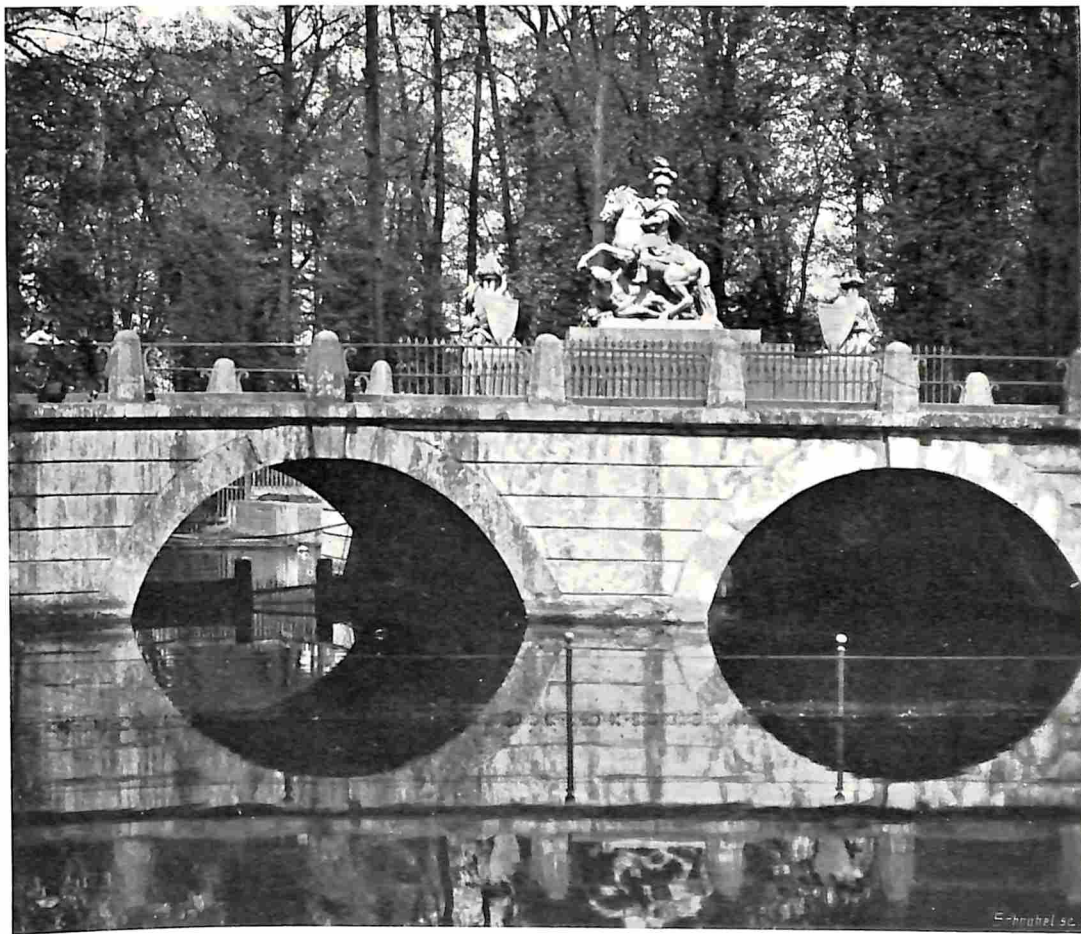
Bij de opening van den rijksdag, welke in de omheining van den lageren adel gehouden werd, las de vorst-primaat eerst de pacta conventa, welke de aan de Polen gewaarborgde rechten inhield, voor, waarna de dag der verkiezing vastgesteld en de vreemde gezanten ontvangen werden.

Op den vastgestelden dag las de primaat de namen voor van hen, die naar den Poolschen troon dongen, daarna knielde hij neder en zong een plechtig lied.

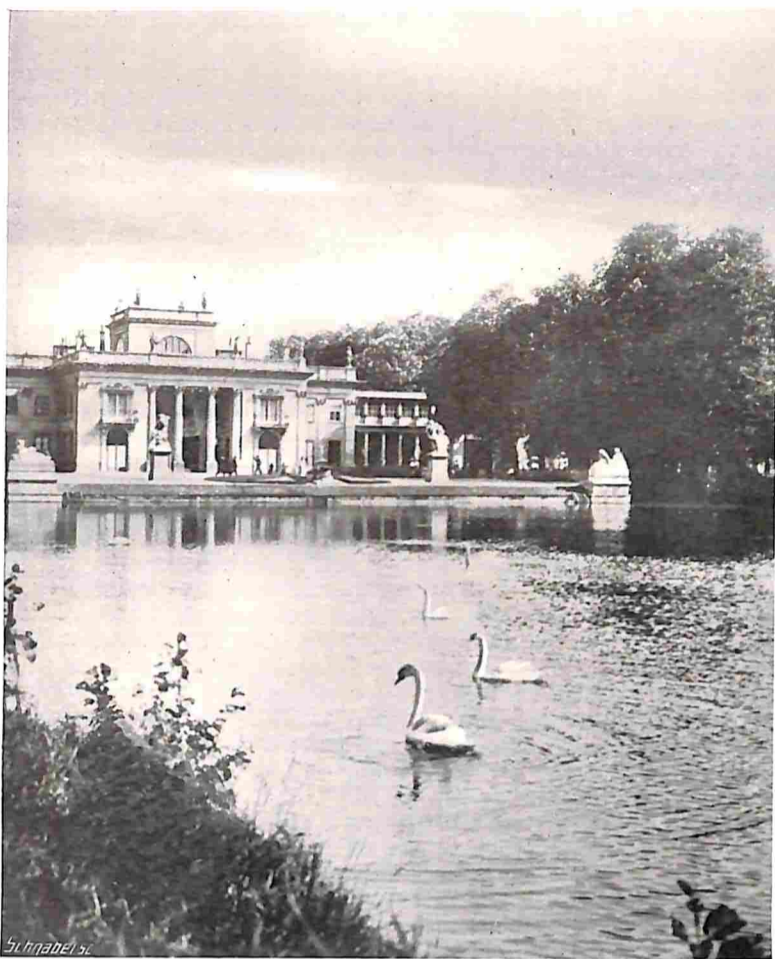
Hij ging dan de geheele omheining rond, om te vernemen op wien de keus gevallen was der deputaties, waarvan ieder, al naar het gewest, dat zij vertegenwoordigde, zich van de anderen afgescheiden hield.

De vorst-primaat maakte alsdan den naam van den gekozene bekend, en de rijksdag ging uiteen, om den volgenden dag weer te vergaderen, om opnieuw den naam van den gekozene te hooren afkondigen.

Alvorens de rijksdag voor goed uiteen ging werd de dag bepaald, waarop de kroning zou plaats vinden.

TWEE POOLSCHE KONINGSSTEDEN.
BRUG MET MONUMENT VOOR DEN POOLSCHE KONING JOHAN SOBIESKI TE WARSCHAU

TWEE POOLSCH KONINGSSTEDEN.
HET KASTEEL LAZIENKI TE WARSCHAU.

Zoo was het normale verloop, doch dat kwam weinig voor. Door de onderlinge verdeeldheid, twist en tweedracht, kwam het dikwijls tot groote oneenigheid, welke nog vergroot werd door kuiperijen en omkooprijen van buitenlandsche vorsten, om den rijksdag voor zich of voor hunne beschermelingen te winnen.

Waren de Polen niet zoo verdeeld geweest, waren zij minder bezweken voor de verlokking van het Russische, Duitsche, Fransche, Zweedsche en Oostenrijksche goud, was het koningschap erfelijk geweest in Polen, wellicht hadden Warschau en Krakau geen vreemde heerschers binnen hunne muren gezien.

In 1573 begon de zeer woelige vergadering, met vast te stellen, dat geen koning den Poolschen troon zou beklimmen, die niet uit vrijen wil en overtuiging gekozen was, tevens werd bepaald dat hij zijn onderdanen van hun eed moest ontbinden, indien hij hunne rechten schond.

De rijksdag, het sterkste overtuigd, door het Fransche goud, dat hij het meest geschikt was om den Poolschen troon te beklimmen, riep Hendrik van Anjou, tot koning uit, o.a. op voorwaarde, dat Frankrijk Polen de heerschappij over de Oostzee moest verschaffen; de toen levende Duitschers konden dus van het „Poolsche marinisme” spreken, zooals hun nakomelingen van het „Engelsche marinisme”.

Deze „uit vrije wil en overtuiging” verkozen koning voelde zich toch niet al te best thuis onder de Polen, en ten spijt van het vele goud voor zijne verkiezing uitgegeven ontvluchtte hij het Poolsche hof om als Hendrik III den Franschen troon te beklimmen.

De weder bijeen gekomen rijksdag koos Stephanus Bathory van Zevenbergen tot opvolger, die als een verstandig vorst menigen goeden maatregel van uit Warschau uitvaardigde.

Wilna kreeg uit het inmiddels tot hoofdstad verheven Warschau een hoogeschool, en de protestanten en aanhangers van andere niet katholieke godsdiensten, begroetten met voldoening de uit Warschau komende verdraagzame besluiten in kerkelijke aangelegenheden, door Bathory genomen om een einde te maken aan de godsdiensttwisten. De rijksdag, na zijn dood in 1587 bijeengekomen, om een nieuwen vorst te kiezen, weifelde tusschen Johan Sigismond III, een zoon van Johan III van Zweden en van de zuster der weduwe van Bathory, en aartshertog Maximiliaan van Oostenrijk den lateren Keizer, die zich met 20.000 man voor de poorten van Warschau legerde, om zijn keuze tot Poolsch koning af te dwingen, wat echter door den senaat ten scherpste veroordeeld werd.

Ten slotte werd Sigismond III Wasa, na veel loven en bieden, anders kan men de onderhandelingen met den rijksdag niet noemen, verkozen.

De Polen waren echter niet bijster ingenomen met zijn bestuur, het hof te Warschau was een bron van ontevredenheid, welke nog grooter werd, toen hij meer tijd besteedde aan het bemachtigen van den Zweedschen troon, waartoe hij zich in 1594 naar Zweden begaf. Teneinde de ontevredenen tot rede te brengen keerde hij naar Warschau terug, waar hem de heftigste verwijten gedaan werden en zelfs zijn afzetting geëischt werd.

Hij beloofde minder Warschau te zullen verlaten, doch was

daartoe toch nog wel eens gedwongen, o.a. toen de Osmanen en Tartaren het rijk bedreigden, welk gevaar echter bezworen werd, door de dapperheid en zelfopoffering van Zolkiewski en zijn zoon. Opnieuw moest hij klachten hooren toen hij weer te Warschau terug was; ditmaal betrof het de schending door den koning van het artikel van de pacta conventa, waarbij bepaald was, dat geen lid der koninklijke familie grondgebied in Polen mocht verwerven. Sigismond kon niet verhinderen, dat Gustaaf Adolf van Zweden Mariënwerder bezette, en Lijfland in bezit nam. Toch was het aanzien van het Poolsche rijk ten tijde zijner regeering, zoo groot dat afgezanten van de Russen tot hem kwamen om hem te verzoeken, zijn zoon Wladislas naar Moskou te zenden, waar deze tot Czaar zou uitgeroepen worden. Moskou werd door Poolsche troepen bezet, en een poosje van uit Warschau bestuurd, hoe zouden later de rollen ten nadeele van Warschau omgekeerd worden.

Daar de Poolsche generaals zich al even wreed toonden te Moskou, als de Russen later te Warschau, werd Wladislas niet tot Czaar aller Russen verkozen, doch Michaël Feodorowitch Romanow, waarvan een afstammeling thans over Polen regeert, en wiens vertegenwoordiger als heer en meester te Warschau zetelt.

Wladislas, die na den dood van zijn vader in een, weer zeer woelig verlopen rijksdag, tot koning van Polen verkozen werd, kon Warschau dus niet tot de hoofdstad van de uitgestrekte Slavische landen maken.

Wel wist hij den Russen en Zweden ontzag in te boezemen voor de Poolsche wapenen en vertoonde zich geen buitenlandsche vijand voor de muren van Warschau, doch na zijn dood werden tegen de nog bij zijn leven gegeven raadgevingen in, door den in 1648 vergaderden rijksdag maatregelen genomen tegen de kozakken, die de schreeuwende onrechtvaardigheid daarvan niet wilden dulden, in opstand kwamen en onder aanvoering van hun opperhoofd Bogdan Chmielnicki op Warschau aanrukten. De Poolsche legers moesten bijna in elk gevecht het onderspit delven, en zoo groot was de schrik te Warschau voor de naderende kozakken, dat men er reeds ernstig over dacht nu den rijksdag naar Dantzig te verplaatsen. Ook Johan Casimir die als opvolger van Wladislas te Warschau zetelde, ontraadde de harde en strenge maatregelen tegen de kozakken genomen, doch zijn raad werd eveneens in den wind geslagen en de kozakken erkenden voortaan niet meer de opperheerschappij van den Poolschen vorst te Warschau, doch wel die van den Russischen Czaar te Moskou.

De regeering van Johan Casimir werd voor Warschau gekenmerkt door de tijdelijke overheersching der Zweden, waaraan een einde kwam, doordat Denemarken, Rusland, en Nederland, dat bevreemd was voor zijn handel in de Oostzee, zich tegen Zweden verklaarden.

Karel X rukte, gesteund door de troepen van den keurvorst van Brandenburg, vanuit zijn legerplaats bij het tegenwoordige Nowo Georgiewsk, naar Warschau op, dat Johan Casimir moest ontruimen. De zwakke Zweedsche bezetting werd echter weldra gedwongen Warschau te verlaten en ondanks gedane belofte van vrijen aftocht, grootendeels afgemaakt.

Andermaal rukten Karel en de keurvorst tegen Warschau op en bij de voorstad Praga, kwam het tot een treffen tusschen hun 30.000 man tellende legers en de 60.000 man sterke troepenmacht van Johan Casimir.

Drie dagen duurde de slag en op den derden dag, zagen de bewoners der bedreigde hoofdstad de Poolsche legerscharen wankelen en op de vlucht slaan.

De Zweden en Brandenburgers stroomden de ongelukkige stad binnen, sloegen aan het plunderen, staken de voorsteden in brand, en ontmantelden Warschau.

Later toen Karel tegenslag op tegenslag ondervond, ontruimden de Zweden Warschau weer en betrok Casimir opnieuw het paleis der Poolsche koningen. Wegens de heftige aanmerkingen op het door hem gevoerde bewind gemaakt — o.a. de bevolking was in de oorlogen, door ellende en gebrek met drie millioen afgenomen — verklaarde hij in 1668 voor den rijksdag afstand van den troon te doen wat door dezen goedgekeurd werd.

Tijdens de verkiezing van een opvolger ging het in den rijksdag zoo heftig toe, dat een geschiedschrijver verhaalt:

„Men meende te Warschau zich in een door den vijand veroverde stad te bevinden, want de burgers hielden zich schuil, verborgen hun kostbaarheden in de kerk, en begroeven hun geld, daar de twisten zoo hoog liepen, dat zij ieder oogenblik voor een algemeen gevecht vreesden en de plundering van Warschau duchtten”.

De opvolger die door den verdeelden rijksdag gekozen was, was Michaël Korybut Wisniowecki, die uit een klooster bij Warschau gehaald, weenend verzekerde niet tot regeeren in staat te zijn.

Dit toonde hij voldoende door het vernederend verdrag met den sultan van Turkije gesloten, ondanks, dat deze door Johan Sobieski herhaaldelijk verslagen was.

De verontwaardiging te Warschau was zoo groot dat toen de afgezanten van den sultan aldaar aankwamen, om de bij dat verdrag beloofde 100.000 dukaten in ontvangst te nemen, tot de afzetting van den verraderlijken zwakken vorst besloten was, waarna een plotselinge dood hem juist nog redde. Hij, die Sobieski, een kleinzoon van Zolkiewski. Warschau en Krakau hebben beide gedenktekens van den grooten Polen-koning. De vermaardheid, welke Sobieski ook bij zijn vijanden als krijgskundige en dapper soldaat genoot, was oorzaak dat de Turken niet op Warschau aanrukten, doch op Weenen, daar zij het Poolsche leger meer duchten dan het Oostenrijksche.

De Oostenrijkers verkeerden in zoo'n benarden toestand, dat de gezant van keizer Leopold en de pauselijke nuntius, Sobieski in zijn koninklijk paleis te voet vielen en hem smeekten: „Red heer en koning, Weenen, red, de Christenheid!”

Hij gaf aan die smeekbeden gehoor, toog naar Weenen, ontzette het en versloeg de belegeraars. Onder de regeering van Sobieski kwam Warschau tot grooteren bloei, de voorstad Praga ontwikkelde zich en Sobieski toonde meermalen een open oog voor de belangen zijner hoofdstad te hebben, en legde o.a. den grondslag van de voorstad Wilanow.

Toch was men niet steeds tevreden over zijn beleid, en om het gemor en de tweespalt tegen te gaan, nam hij wel eens zijn toevlucht tot maatregelen, welke als onrechtvaardig ondervonden werden.

Daardoor groeide eene ontstemming tegen hem, die uiting vond o.a. in de woorden van generaal Sapriha: „Het kabinet des konings te Warschau is het graf der vrijheid”.

Tot een dergelijk verwijt gaf hij ook wel eens aanleiding; b.v. door gehoor te geven aan de inblazingen van zijn vrouw, om het doodvonnis te bekrachtigen van den ongelukkigen Lyszczynski, wiens eenige misdaad daarin bestond, dat hij het bestaan van God ontkende. En zoo zagen de bewoners van Warschau in 1689 een brandstapel oprichten, waarop de beklagenswaardige vrijdenker onder de vreeslijkste martelingen bezweek.

Sobieski heeft over deze wandaad later veel wroeging gehad, doch het is licht te begrijpen, dat hij door dergelijke verregaande willekeur de genegenheid en eerbied der Polen verloor, zoodat zelfs zijn tegenwoordigheid niet verhinderen kon, dat Polen en Lithauers op de rijksdagen handgemeen raakten en hunne gevechten tot zelfs in de straten van Warschau voortzetten.

Onder zijn opvolger vertoonden de sporen van het verval en de innerlijke zwakheden van den Poolischen staat zich hoe langer hoe meer, wat nog vermeerderd werd door de valsheid en onoprechtheid van de gekozen vorsten. Frederik August van Saksen, van wiens prachtlievendheid en geldverspilling menig gebouw te Warschau getuigenis aflegt, en die tot verfraaiing van zijn hoofdstad het Saksenpaleis met het prachtige park, dat grooter dan de Tuileriën te Parijs was, liet bouwen, haalde zich door zijn onhandigheid, den oorlog met Karel XII van Zweden op den hals. De strijd, welke nu ontbrandde, toonde reeds duidelijk de weinige kracht aan welke het rijk nog kon ontwikkelen, ondermijnd als het was door tweedracht en partijschappen.

Andermaal zag de Warschausche bevolking een vreemden overheerscher haar zijn wil voorschrijven en Karel liet op zijn beslist aandringen, in den door de Zweedsche bajonetten omringden rijksdag den zachtmoedigen Stanislaus Leszinski, den lateren schoonvader van Lodewijk XV, tot koning verkiezen. Stanislaus Leszinski was de eerste Polen-koning, die in 1704 te Warschau gekroond werd; tot dusver was dat steeds te Krakau geschied.

Dat Karel met den nieuwen koning vrede sloot, bracht Warschau geen rust, want plotseling vertoonde zich Frederik August met 20.000 man voor Warschau, waaruit de Zweedsche troepen met Leszinski door de Saksers en Polen verdreven werden. De ongelukkige stad werd door de krijgsmacht van den eigen koning geplunderd. Karel keerde terug, trok de Weichsel over, en veroverde Warschau opnieuw, waarop Leszinski terugkeerde.

Toen de fortuna Karel later den rug toekeerde, moest Leszinski voor de tweede maal Warschau ontruimen, en in 1710 trok Frederik August er opnieuw binnen.

De door de herhaalde gevechten geteisterde stad, had in 1708—10 ook nog zeer door de pest geleden en een groot gedeelte der bevolking verkeerde in beklagenswaardigen toestand.

Handel en nijverheid kwijnden, sommige wijken waren als uitgestorven, op de straten groeide het gras, en paleizen en gebouwen stonden leeg.

Toen Warschau later weer wat tot bloei kwam was dat zeker niet door toedoen van den vorst, want de grootste verdienste van Frederik August bestond in zijn reusachtige lichaamskracht; met staatszaken bemoeide hij zich niet veel, als hij te Warschau was.

Onder zijn bestuur nam de invloed der Russen ook bijzonder toe, en ging Polen steeds meer achteruit. Ook zijn opvolger Frederik August III die vooral door toedoen der Russen gekozen werd, maakte het niet beter. Dezen bezetten onder Lascy Warschau z.g. uit naam van Koning Frederik August, om de talrijke aanhangers van Leszinski, die Warschau had moeten verlaten, na er korten tijd te hebben doorgebracht, in bedwang te houden. Reeds waren de Polen geen baas

meer in het eigen land en moesten het aanzien, dat te Warschau een hun opgedrongen heerscher zetelde, die zich slechts kon handhaven, door den steun der Russen, en die de staatszaken over liet aan Brühl, een vroegeren page, die daar zelf ook geen verstand van had, doch de behartiging daarvan op zijn beurt overdroeg aan acht secretarissen. Dezen en de Russen waren de eigenlijke bestuurders van het land, dat vanzelf zeer onder dien wantoestand leed. Steeds dieper zonk de Poolische staat en wel zoodanig, dat de Duitsche en Russische gezant zich vermaten, te Warschau zelfs een verbond te sluiten om Polen te verdeelen. Hierop was dus met recht van toepassing het smadelijke „bij u, over u, zonder u”; doch nog vernederender was het, dat de koning zelf bijdroeg tot de tot standkoming van dat verbond.

Op den rijksdag op de vlakte van Wola, waar slechts 4000 leden kwamen opdagen, terwijl anders ongeveer 80.000 er aan deel namen, werd na den dood van Frederik August III, onder heftige protesten tot koning gekozen Stanislaus Poniatowski, nadat Repnin de Russische gezant, verklaard had dat geen ander mocht verkozen worden. Deze willekeur kon hij bedrijven, omdat 80.000 Russen verschillende punten van Warschau bezetten, z.g. om de orde te bewaren. De laatste Polen-koning was niet uit vrijen wil en overtuiging gekozen, doch was slechts een vroeger gunsteling van Catharina II van Rusland, in wier hand hij een willig werktuig was, ter bereiking van haar doel, n.l. de verboddeling van den Poolischen staat. De inwoners van Warschau zullen, als zij ze gekend hebben, de woorden van Voltaire wel als een bittere ironie en hoon gevoeld hebben, toen hij aan Catharina schreef: „Vos soins généreux pour établir la liberté de conscience en Pologne sont un bienfait que le genre humain doit célébrer”. Dan was Catharina toch wel wat eerlijker, alhoewel cynischer, zij zeide eenvoudig: „Ik neem de blaam op mij”, toen Frederik de Groote haar beduidde, dat hij de algemeene afkeuring en verontwaardiging vreesde over de schending van Polen, begaan na de eerste deeling.

De laatste Polen-koning was al even zwak van karakter, als de Poolische staat vervallen was, innemend, vriendelijk en loszinnig hield hij zich liever bezig met het najagen van ijdele genoegens en beuzelarijen, welke te Warschau voor ieder met een goed gevulde beurs bereikbaar waren, dan dat hij zich met staatszaken inliet. Voor de belangen van den staat had hij zeer weinig oog en oor; o.a. toen de leden van den rijksdag zich in zijn paleis te Warschau over machtsmisbruik der Russen kwamen beklagen, vonden zij hem bezig met het teekenen van een patroon voor een nieuw statiekleed. Had tot dusver Polen een schijn tenminste van onafhankelijkheid bewaard, onder de regeering van Poniatowski verdween ook die schijn, het Poolische staatslichaam vertoonde duidelijk de voortteekenen van zijn snel naderend einde. De Pruisische en Russische gezant voerden te Warschau den boventoon, en de vertegenwoordigers van Catharina II vaardigden er, zonder zich in het minst aan Poniatowski te storen, wetten uit „in naam des konings”

(Slot volgt).

G. WIJGMANS.

TWEE POOLSCHE KONINGSSTEDEN.
HET KASTEEL WILANOW TE WARSCHAU WAAR JOHAN SOBIESKI LANGEN TIJD WOONDE.

KLOKJES.

Ik weet niet, hoe het komt, maar ik heb een voorliefde voor de blauwe Klokjes, niet het minst voor de kleintjes, die bij warmen zomerdag tusschen het dorre gras der zandwegen bloeien. Ze staan er dicht opeengedrongen, als vormden ze er goed aaneengesloten kolonies. En werkelijk, wie aan het onderzoeken gaat, die zal ervaren, dat ze door een ondergronds dradennet behoorlijk met elkaar in gemeenschap staan. Of dat dradennet vóór of na hun ontstaan is aangelegd, moet ge zelf maar uitmaken. Doch dit is zeker: wanneer ge de plantjes opneemt en overbrengt in uw tuin, dan zullen ze lang zoo lief niet bloeien als ze het hier aan den zonnigen dorren zandweg doen. Droogte, zand en zon, daar houden ze van.

Weet ge, waaraan mij zoo'n Klokje denken doet? Aan vriendelijke kerkeklokken, in miniatuurformaat, door kunstenaars-hand gesmeed uit hemelblauw. Stillekens staan ze aan den wegwakant te luiden, te luiden het lied van rust en vree. Want waar geen mensch ooit komt, waar geen dier ooit zijn voeten zet, daar bloeien ze het schoonst. Het schijnt, dat ze de verlatenheid zoeken, om zelf een paradijs er te scheppen, een paradijs, waar al wat groot is, niet in thuis behoort, een paradijs met een bevolking, een volk van gevleugelden, van muggen en vliegen, van hommels en bijen en andere insecten, die ze woning en voedsel bieden. Woning. Want droog en warm, als het daarbinnen is, zoeken er vele een logies voor den nacht. En restaurant meteen. Want boven in het Klokje, hoog in den top, door den verbreedten voet der meeldraden grootendeels aan het oog onttrokken, ligt de honig. Het is heel wat! Ze wordt afgescheiden door een duidelijk zichtbaar weefsel, geel van kleur. Dat is de honigkleur, die rondom den voet van het vruchtbeginsel ligt. En als om die heerlijkheid nog meer te verbergen, als om er voor te waken, dat geen onwaardige ze genaken kan, verheft zich op den voet der verbreedte meeldraadgedeelten nog een staketsel van korte stijve haren, die menig snoeplustige den toegang verspert. Want niet iedereen is welkom. Slechts wie wat presteeren, wie arbeid leveren kan voor loon, wordt toegelaten; hij wordt met open armen ontvangen en ruimschoots onthaald.

Wat er dan gebeuren moet?

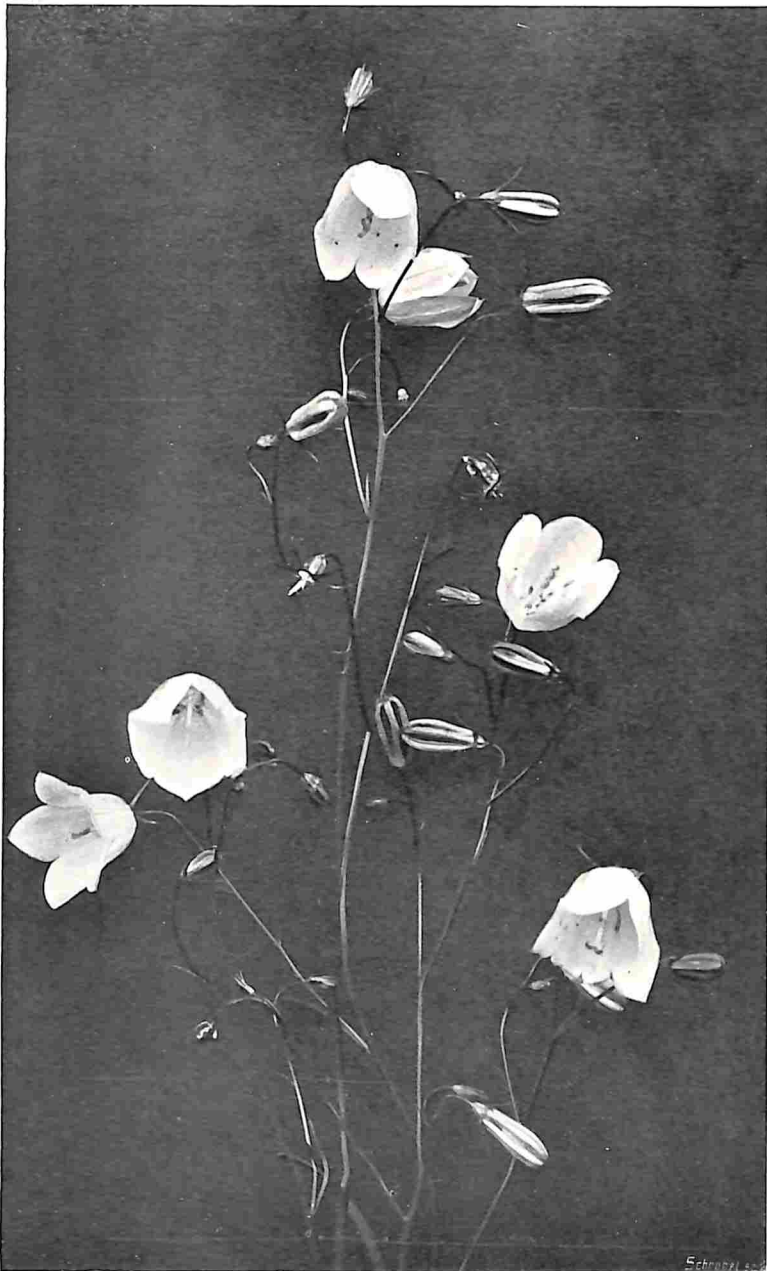

Foto R. Tefe.

KLOKJES. PERZIKBLADIG KLOKJE.

Zie naar deze bloempjes, pas geopend. Een dikke knots steekt naar voren. Het is de stamper, aan zijn vooreinde met lange, afstaande haren bezet. Vijf meeldraden staan er om heen. Zie, er komt beweging in. Ze krullen zich op, ze kronkelen zich samen, ze trekken zich terug tot op den bodem van de bloem. Daar liggen ze, slap en machteloos. Ze hebben hun taak volbracht, Want wat blijkt, als wij den stamper ter plaatse, waar eerst de helmknoppen er om heen stonden, onderzoeken? Dat de lange haren er vol met stuifmeel zitten. De helmknoppen hebben zich voor ze vielen, aan de binnenzijde met een lange lengtespleet geopend en hun inhoud zit nu tegen het bovineinde van den stamper vastgeplakt. Insecten komen om honig te snoepen. Ze omvatten den dikken knuppel, die midden in de bloem staat, met hun pootjes en klauteren zoo naar boven, naar de honigbron.

Een deel van het stuifmeel, dat ze passeeren, blijft hun op het lichaam kleven en ze nemen het mee, naar elders. Zoo is het een komen en gaan en een groot deel van wat voor op den stamper zat, wordt weggevoerd. Enkele uren nog en deze begint teekenen van ontwakend leven te vertoonen. Zijn vooreinde, het dikke, knotsvormige gedeelte splitst open en als een dregje, dat automatisch werkt, spreiden zich zijn drie takken naar alle kanten uit. Nog komt er bezoek, nog komen er vliegjes, nog komen er hommels, nog komen er bijen. Want de bron, hij moge tegen den middag opgedroogd zijn, vloeit elken ochtend weer even rijk. En weer grijpen de kleine bezoekers den klepel vast, die midden in het klokje hangt en weer snoepen ze van den honig. Maar nu blijft het stuifmeel, dat hun van de bezoeken aan andere bloemen op het donzig lijf bleef kleven, op de kleverige binnenzijde der drie stempeltakken hechten. Het zwelt op, zijn inhoud dringt de kanalen, die door den langen stijl heen leiden, binnen en bereikt de bleke zaadeltjes, die in het vruchtbeginsel liggen. Die eitjes groeien, zwellen bij den dag, worden bruin en... als ze ten slotte rijp geworden zijn, springt hun zaadhuisje met tal van poriën open en worden ze ver weg-geworpen, de wijde wereld in. Zoo zorgt het klokje er voor, dat haar kroost niet bij moeders pappot blijft.

Of eigenbelang ook een woordje meespreekt? Het schijnt wel zoo. Want na den bloei sterft de eigen plant niet, maar zendt onder den grond tal van draden uit, die op eenigen afstand weer boven komen. Aan hun uiteinde verschijnen nieuwe plantjes, die als trouwe dochteren zich rondom de moeder scharen. Maar ook voor deze komen eenmaal de dagen van den ouderdom, die haar met kwalen belasten en tot stof doen vergaan. Dan verdwijnen ze, dan ruimen ze haar plekje aan anderen in, maar laten ons de troost, dat ze zich verhoonderdvoudigd hebben in haar nageslacht.

K. SIDERIUS.

IN DAGEN VAN LEED.

[Oorspronkelijke novelle.

(Vervolg).

NINI stond op en zag in den spiegel. Er was een bitter trekje om haar mond gekomen. De pendule wees half drie. Nog een half uur voor het koffie-dinken.

Ik verveel me, dacht ze.

Ze ging voor het raam staan en zag op straat. Geen mensch.

En ze ging terug naar haar stoel en las weer. Een kort poosje maar. Dan sloeg ze het boek weer dicht en schoof het opnieuw met een kort schokje op tafel.

Ik snap niets van al wat ik lees, en ik weet niet waar mijn gedachten zijn... Was er nu toch maar wat muziek hier, en het eene been over het andere geslagen, liet ze het zwevend voetje wippen.

Teen ging de bel.

Nini schrok op. Hartman, dacht ze. Zou hij het zijn?

Maar een vroolijk meisjesgebabbel schetterde door de gang, en twee jonge dames vlienderden de voorkamer binnen.

„Nini, je sliep toch niet? Schat, wat een snoes van een jurk heb je daar weer. Of je van avond nu mee komt? Er is vergadering”.

„Louisje, ga zitten, — Celine”.

„Heb je het je pa gezegd? Ik vind het dol, zeg, en jij?”

Alles was inmers in orde gekomen.

Van Duyn zou ook mee doen. „Is hij hier geweest? Is hij aardig? Hoe heb je hem dat klaar gespeeld? En die en die kwamen...”

Dol was het, en allemachtig leuk en interessant; alle uitspraken gingen gepaard met dat onontbeerlijk gegiegel, dat een meisjes-onderhoud doet lijken op een gekwetter van jonge vogels.

Nini wist wel, dat het voor Zwartse spreuwengensnater was.

„Wat trek je aan?”

Een van de twee elegante poppetjes nam haar boek van de tafel op, doch legde het weer gauw neer, toen ze den titel gelezen had: „lees je nooit romans? je hebt altijd van die geleerde dingen, Nini”.

„Zwartse bezorgt me die”

„Laat die liederen van Hartman toch eens kijken”.

Vluchtig werd er door heen gebladerd, van achter af.

„Zes kruisen! Of die het ook niet wat eenvoudiger kon doen?”

„Zou je toch zeggen van zoo'n boertje.”

„Maar dat jij je die laat opdragen, Nini? dat heeft hij toch aan

je moeten vragen? Maar dat jij dat goed vond, dat begrijp ik niet van je".

„Zoo", zei ze, „om hem nu een dienst te bewijzen? Alsof het niet vereerend voor me was! Hij is een groot kunstenaar, dat verzeker ik je. Trouwens, we zijn goede maatjes. Zeg maar geen kwaad meer van hem".

De meisjes zagen elkaar verbluft aan

„Altijd even romantisch", zeiden ze met een spottend lachje. „Arme Zwartse; heeft hij het weer eens verbruid?"

„Dat is flauw van jullie. Zwartse en hij zijn goede vrienden".

„En Hartman? Kennen die elkaar dan?"

„Ik weet in elk geval, dat Zwartse hem heel hoog stelt".

De drukte van het gezellig onderhoud luwde plotseling.

Brutale nesten, dacht Nini, met die eeuwige kleingeestigheden! Alles jalouzie....

Daarom ook kon ze beter met mannen opschieten dan met vriendinnen.

Zwartse en Mendels waren * naar den Haag geroepen. De mobiliseering was geëindigd. Wel had ze opschudding verwekt en de arme, eenvoudige menschen, van het land niet minder dan van de stad, waren in zorg en kommer om hunne jongens, die met ransel en geweer vertrokken.

In Maastricht zaten de schoolgebouwen vol manschappen. Er waren posten uitgezet rondom de stad, op de verschillende wegen. Huzaren reden af en aan de straten langs, door de menschen nagestaard, en auto's snorden met militaire overheden op en neer.

De oorlog was dan verklaard tusschen Frankrijk en Duitschland. Men vernam het als met een zucht van verlichting, daar het de duldelooze spanning brak. Zoo ver was men dan nu; in Gods naam....

Zoo ging de Maandag voorbij. Dinsdag 's morgens was alles weer kalm en betrekkelijk rustig. Het was maar een voorbijgaande opwinding geweest. Wel zagen de menschen van de Maasbrug uit naar de oude Augustijner-kerk waar de witte vlag met het roode kruis van Genève woei van de stang, die uit den geveltop oprees. De voormalige kerk werd als school gebruikt, het laatste jaar. Nu was ze tot hospitaal ingericht. Voorzorgsmaatregelen. Je kon nooit weten.

Het zag er alleen niet erg hospitaalachtig uit, het hoog gevaarte met den zwaren, donkeren gevel in Renaissance-stijl, gesierd met nissen en banden, en met bloemfestoenen rondom getrest als een feesthal. De Hollandsche driekleur hing in een lange baan voor den gevel neer.

Maar op eenmaal was er iets gebeurd. Het lag in de lucht, het kwam als uit den hemel vallen.

Er was iets gaande.

Plotseling was het gekomen en was het overal; als een stortbui donderde het neer en op ieder gelijktijdig. Heel de stad was er vol van, binnen alle wijken, op één oogenblik.

Overal opgewonden praten. De gezichten werden bleek bij het vernemen. De menschen stonden in groepen van plaats tot plaats. Het verkeer werd gestremd. Rood-verhitte mannen liepen voorbij, dravend. Kinderen lieten het spel en droegen den ernst van het oogenblik in hun half-begrijpende oogen. Dames bleven poozen bij burgervrouwen en marktwijven. De politie verloor de kalmte. Auto's met militairen, soldaten te paard. Marktwagens bondsden zoo ijlings, het ging er tusschen door. Van den bok riepen de vrachtrijders de voorbijgangers aan. Honden keften en werden zenuwachtig op zij getrapt. Geestelijken werden aangehouden door jammerende menschen en ondervraagd. Schouder ophalen en hoofdschudden. Verder weer heftige gebaren van razende betoegers, in een stillen kring van luisteraars. Elk gelaat een spiegel van zielekommer. „Mijn God, mijn God". Plotseling roepen en beweging: „Op zij!" Weer een snorrende auto, zoo vlug, dat men de inzittenden niet kon onderscheiden. En alles drong voort om weg te komen, en voelde toch telkens weer opnieuw den drang tot stil staan, om toe te hooren.

Eén weifelde nog ongelooovig: „zou het wel waar zijn?"

Nieuwe heftigheid, van verzekeringen: zelf gezien, gehoord van die en die, die het gezien heeft met zijn eigen oogen, die in Eysden was....

Weer militairen, geweer aan den schouder.

Een vrouw begon luid te snikken bij hun voorbij gaan.

Alles stond buiten, voorbij-gaanden aanhoudend, uithoorend, overredend en hoofdschuddend telkens.

De groentemarkt was leeg geloopt. Karren en kruiwagens met manden en korven, groenten en gevogelte, kisten en zakken, alles stortte en drong door de nauwe straten, mannen en vrouwen, de dieren aandrijvend en kinderen meesleurend, woelig en schreeuwend, overschreeuwd door politiekommando's, door gillen en geschrei, geblaf van de trekdieren voor de hondenkar, — honderd wilde geluiden van haast en angst, — en dit alles door één storm opgezweept, sidderend, zenuwachtig, zwetend van zomerwarmte en inspanning, wielend en woelend in een dolle warreling door elkander, naar de Brug toe, Wyck door, de stad uit, huiswaarts: „In Visé zijn de Pruisen".

De stille stad had plotseling honderd monden. De verrassing, de schrik, de opwinding rumoerden uit ieder huis de straat op. Het kanon dreunde met een zacht gebons, door de drukte nauwelijks hoorbaar.

Een doctor met een Rooden-Kruisband om den arm, snelde

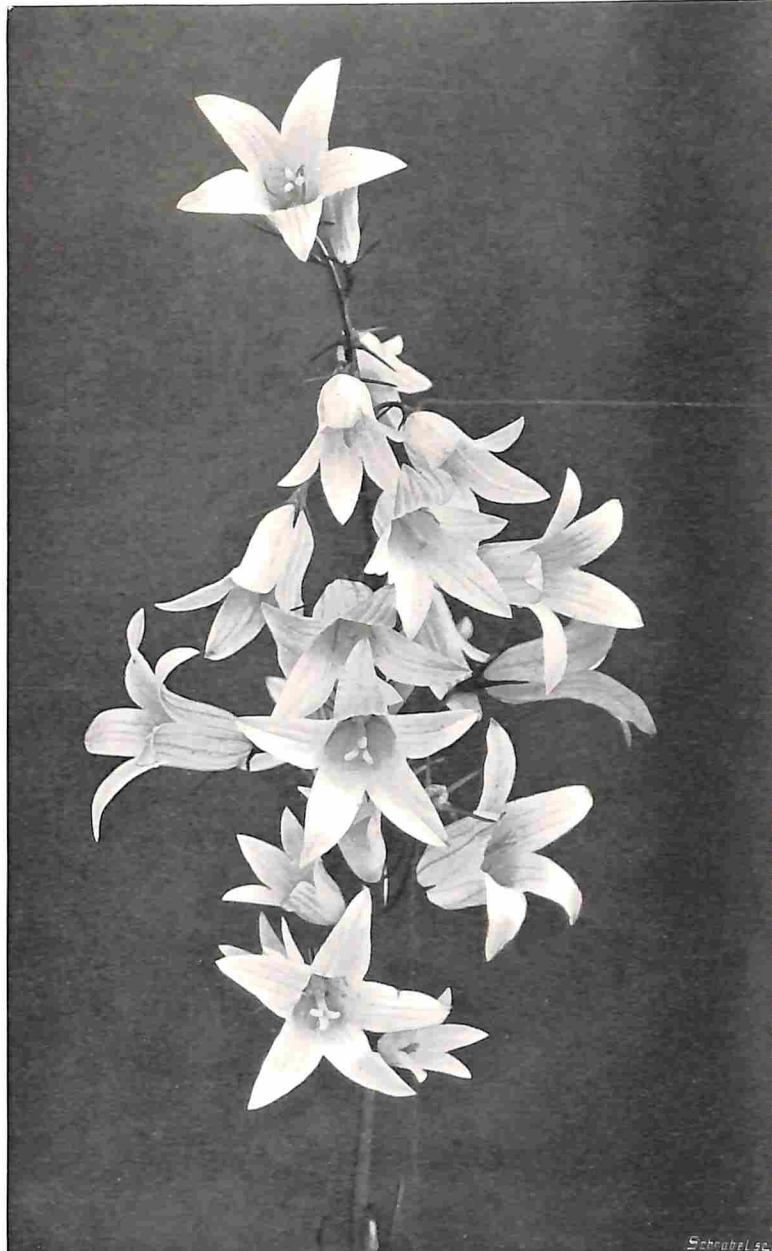

Foto R. Tefé.

KLOKJES. AKKERKLOKJE.

in een auto in vliegende vaart de brug over; aan het voertuig wapperde driftig de hospitaalvlag.

Met bange meewarigheid werd hij achterna gestaard, en de aandacht ging instinktmatig naar de oude Augustijnen-kerk uit.

De deuren stonden er wagewijd open. Groote beweging rondom. Drommen menschen er saamgepakt. Volk liep het gebouw in en uit.

Auto's stonden ook daar, allen met het gewapper der Roode-Kruisvlaggetjes. Er stormden padvindertjes af en aan, in costume, eveneens met Roode-Kruisbanden om den arm.

„Wat zal ons overkomen", steunde een vrouw.

„M'n liefste mensch, 't is àl te erg", zei een ander.

„Kinderen, kinderen toch...."

„Ocherm, die arme menschen daar ginds".

Een jongen kwam van ver langs de Maaskade: „men hoort ze duidelijk schieten ginds", riep hij.

„Wat zegt hij, stil eens".

„Ik hoor het ook".

„Hoort gij het niet? Boem, — daar! Hoort gij het nu?"

Boem, dreunde het zacht en gedempt uit de verte.

De vrouwen werden bleek.

Weer een auto voor. Onbekenden stappen uit. De vrouwen verliezen zich in gissingen.

„Och God, ocherm, hoort toch eens".

Boem, dreunde het, boem, met kleine tusschenpoozen telkens.

In de deuropening van het grauwe gebouw verscheen een dame en zag bekommerd over de straat uit.

Twee elegante jonge meisjes wenkten uit de verte met de inmiddels dicht gevouwen parasols en wolkten eenige oogenblikken later de trappen van het gebouw op.

De bevallige glimlach der beide kokette gezichtjes ontmoette niets dan teleurstelling op het gelaat der oudere dame; bestraffend monsterde zij den opschik der aangekomen Roode-Kruis-hulpsters.

Binnen was links een groote zaal tot apotheek ingericht. De directeur der instelling ontving er de aankomenden. Meerdere dames waren er reeds aanwezig. Een rooster was opgemaakt voor de diensturen der verschillenden, die zich tot verpleging bereid verklaard hadden.

„Dames", zei de directeur, toen het aantal verwachten er verzameld stond, „nog ééns, zooals ik reeds herhaaldelijk zeide: het is geen spelletje. Wij staan voor ernstige dingen. Ik had zelf niet gedacht, dat het zóó zou gaan. Het wordt inderdaad

bloedige ernst. Er zal bepaald arbeid van u gevraagd worden en opoffering. Wie meene, daar niet tegen bestand te zijn, ga liever heen. Niemand zal er u boos om aankijken. Mij bewijst u veeleer een dienst. Hier is iedereen vrij, door niemand te dwingen. Maar van allen die blijven, eisch ik volgzzaamheid. U moogt het volstrekt niet te licht inzien. Liever minder, dan te veel. Er mag hier niemand te veel zijn. Nog eens, het is geen spelletje, dames. Daarom ernst in alles, ook in uw kleeding, — ik mag dat wel opmerken terloops”.

Nini wist niet wat ze hoorde en zag. De apothekerslucht in het hooge, witgekalkte vertrek; tafels vol linnen en verbandmiddelen; rekjes vol doozen en flesschen; en die ernstige oude heer, die volstrekt niet scheen te bedenken dat hij tot dames sprak, allemaal uit den hooger stand... alsof je weer op school was en er de les gelezen kreeg.

„Mejuffrouw Virginie Lemmen Brenekamp, van negen tot twaalf 's morgens, — is daar iets tegen?” vroeg de oude heer strak.

Daar was niets tegen.

„Goed, dank u; en om den anderen dag van zes tot acht 's avonds: is dat ook in orde?”

Ook dat was goed.

De volgende kwam aan de beurt, en zóó vervolgens.

De dienst begon onmiddellijk.

„Dames, onze eerste auto's zijn weg naar het slagveld. Wij moeten afwachten of wij slagen zullen en dus weet ik niet te zeggen, of wij vandaag al werk zullen hebben. Doch wij beginnen met op onzen post te zijn. En nu verzoek ik de dames, die geen uur hebben voor het oogeblik, naar huis te gaan. Ieder zorge er voor, stipt te letten op zijn tijd, nietwaar? Dan zijn we klaar zoo ver. Dames, ik dank u hartelijk voor uwe opkomst”.

Nini bleef: zij trok hare handschoenen uit en zette haar hoed af. Drie andere dames bleven er met haar. Ieder van deze ging haar gang, alsof zij er altijd voor gestaan hadden: eene was de vrouw van een arts. Nini was verlegen te moeten vragen: „wat kan ik doen?”

Toen kwam de {directeur bij haar:}

„Het heeft me genoeg gedaan, juffrouw, u hier te zien,” zei hij. „Uw papa maakte zich ongerust over uwe medehulp hier; dat weet u zeker?”

„Ik vrees er wel voor, dat ik af en toe zal moeten vragen wat ik te doen heb, — zooals nu, om te beginnen. Maar u moogt er overtuigd van zijn, dat ik van goeden wil ben. Als u mijn onhandigheden maar verontschuldigen kunt. Ik heb nog nooit aan een ziekbed gestaan”.

De oude heer zag haar vriendelijk-ernstig aan.

„Het leven is ernstig”, zei hij, „en velen leven meer van smart dan van geluk en vreugde. Voor velen zal het goed zijn, het werkelijke leven eens onder de oogen te zien. Overigens komt het niet op handigheid aan hier; in de éérste plaats: op hartelijkheid. De kunde van onze dokters is niet genoeg; de vrouwen moeten er het hare hier bij doen”.

Het hare? dacht zij. Zou dat nu een complimentje zijn?

Alsof hij haar gedachten raadde, ging hij voort:

„U hebt wel gemerkt dat ik niet complimenteus ben uitgevalen. Maar ik meen te weten, dat vrouwelijke toewijding bij een ziekbed, een zeer heilzame medicijn is. Pardon”, onderbrak hij zichzelf; hij werd geroepen.

Heeren in lange, witte kielen gingen er heen en weer. De oude heer werd omringd door verschillende personen, die met twee en drie te gelijk trachtten te spreken tot hem. Behalve de dokters waren er civiele autoriteiten, dienstpersoneel, padvindders. Op aller wezens zag Nini somberte en zenuwtrekkingen. Zij stond er als in een wereld waarin zij niet thuis hoorde; maar iets voelen van al haar gewaarwordingen en zich rekenschap geven van wat er gebeurde in haar, kon zij niet op dat oogenblik.

Toen riep een der mede-dienstdoende dames haar wakker uit haar onbewust gemijmer, terwijl zij haar vroeg om een handje te helpen.

Nini schrok.

Dan liet zij zich leiden in de groote ziekenzaal.

* * *

De opwinding duurde voort. Visé in brand...

Er kwamen vluchtelingen. Menschen van de grensdorpen brachten het meest verbijsterende nieuws. Hier brand, daar plundering.

Wat kon men gelooven? Fietsen, rijtuigen, auto's, alles stortte de stad uit in holder-de-bolderenden wedijver, — kijken.

Wat te denken van alles wat er werd verhaald? Niemand wist.

Maar de kanonnen dreunden, dat de grond er licht van sidderde; hier en daar zelfs ruiten in de vensterramen. Dat was de zekerheid, de zekerheid van het verschrikkelijke: de oorlog, de oorlog was er, en zóó nabij...

„Zullen wij gespaard blijven?”

Officieren, soldaten met pak en zak, manschappen te paard, iedereen zag bezorgd en ernstig; alles draafde en trok maar onophoudelijk door de zwartstaande straten. De menschen wierpen zich op het bureau van het plaatselijk blad, waar het eene telegram na het andere werd uitgereikt en aangeplakt... De nieuwsgierigen ontrukten elkaar de losse blaadjes. Onbekenden spraken onbekenden aan, allen het hoofd schuddend: verschrikkelijk; wat moet dat worden? wat hangt ons boven het hoofd?

„Visé in vlammen, de Maas versperd, arme Belgen! en Luik?”

(Wordt vervolgd).

FELIX RUTTEN.

De Waag te Haarlem

HET Spaarne te Haarlem met zijn groote bochten, zijn geboomte langs de oevers en zijn oude schilderachtige gevels biedt tal van bekorende stadsgezichten die altijd en altijd mooi blijven. Een der artistieke gebouwen aan het Spaarne is de Waag en al is ze klein, toch maakt ze door haar bouwtrant indruk en doet dadelijk teekenstift en leiding eens meesters vermoeden. Die meester was Lieven de Key, de Vlaamsche bouwmeester, die, Haarlemmer geworden, veel bijdroeg tot Haarlems stedschoon.

Haarlem had reeds een waag, maar de steeds uitbreidende handel, de bloeiende „brouwerijneeringe” maakten een grooter waag noodzakelijk. En deze kwam na resolutie der vroedschap tot stand in 1595. De zuidgevel staat naar de Kaasmarkt, de oostgevel naar het Spaarne, de andere muren zijn tegen de belendende huizen gebouwd. De genoemde Zuideren Oostergevel zijn geheel in gehouwen arduinsteen.

Beneden zien we een geprofileerde portiek, geflankeerd door eveneens geprofileerde vensters. Een zware lijst scheidt het onderdeel van de eerste verdieping, waar we fijn afgewerkte architraven en frontons opmerken. In den Zuidgevel staat tusschen die vensters een groote gevelsteen met het oude Wapen van Holland n.l. de Hollandsche leeuw in den Hollandschen tuin, en het jaartal 1595. Aan den Oostkant

vinden we tusschen de vensters het wapen van Haarlem met meerminnen als tenants en Haarlems wapenspreuk: „Vincit Vim Virtus” als onderschrift. Een vooruitstekende kroonlijst met consoles scheidt gevels en dak. Een zestal dakvensters met fraai bewerkte looden spitsen komt heel koket uit het hooge leien dak kijken, terwijl een makelaar met windwijzer den nok afsluiten.

Hier aan de Waag zijn we in 't oude centrum van Haarlem's verkeer. Oude platen doen hier veel grooter drukte zien. De beide poorten der Waag stonden wijd open en dag aan dag hadden waagmeester en schaalknechts handen vol werks om de talrijke „Waeren en Coopmanschappen” te wegen.

En nu, de poorten zijn gesloten, en voor den waagmeester met zijn helpers voorgoed. Haarlem had nog een kaasmarkt, maar die bloeide niet, kwijnde eerder. Eenige jaren geleden werd dan ook de Waag slechts een paar dagen per week opengesteld en nu deden Burgemeester en Wethouders het voorstel de Waag maar te sluiten; de inkomsten werden bij lange na niet door de uitgaven gedekt. De Kamer van Koophandel had ook geadviseerd te sluiten en de Raad volgde dit advies op.

De Waag is de waag niet meer; zij zal voortaan gebruikt worden voor brandspuithuis, maar daarom laat men het oude schoone gebouw niet vervallen, integendeel. Druk is men thans bezig het gebouw te restaureeren, en wat door de dikke gele verflaag zandsteen leek, blijkt nu blauwe arduinsteen te zijn! G. J. BETTING.

Foto C. Steenbergh.

DE WAAG TE HAARLEM.